

Образац бр. 1.

ПРИЈАВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Молим да ми се одобри рад на докторској дисертацији под насловом:

ОДВРАЋАЊЕ У СТРАТЕГИЈАМА ВОЈНО НЕСВРСТАНИХ И ВОЈНО НЕУТРАЛНИХ ДРЖАВА, СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА: СОЦИЈАЛИСТИЧКА ФЕДЕРАТИВНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА, РЕПУБЛИКА СРБИЈА И ШВАЈЦАРСКА КОНФЕДЕРАЦИЈА

У току припреме пријаве докторске дисертације консултовао сам се са:

РЕДОВНИМ ПРОФЕСОРОМ ДР ДРАГАНОМ СИМИЋЕМ

Прилози:

1. Оверена фотокопија дипломе о завршеним основним студијама
2. Оверена фотокопија дипломе о завршеним мастер студијама
3. Пријава докторске дисертације
 - 3.1. Предмет и циљ дисертације (показати да је реч о оригиналној идеји, значајној за развој науке њену примену, односно развој научне мисли уопште)
 - 3.2. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању (хипотезе које ће се научно потврдити или оборити)
 - 3.3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације
 - 3.4. Методе које ће се у истраживању применити
 - 3.5. Очекивани резултати и научни допринос
 - 3.6. Списак селективне литературе
 - 3.7. Списак објављених радова кандидата
 - 3.8. Радна биографија кандидата

Подносилац пријаве:

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

ДОКТОРСКЕ АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ
МЕЂУНАРОДНЕ И ЕВРОПСКЕ СТУДИЈЕ

ПРИЈАВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

**ОДВРАЋАЊЕ У СТРАТЕГИЈАМА ВОЈНО НЕСВРСТАНИХ И
ВОЈНО НЕУТРАЛНИХ ДРЖАВА, СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА:
СОЦИЈАЛИСТИЧКА ФЕДЕРАТИВНА РЕПУБЛИКА
ЈУГОСЛАВИЈА, РЕПУБЛИКА СРБИЈА И ШВАЈЦАРСКА
КОНФЕДЕРАЦИЈА**

Ментор:
проф. др Драган Р. Симић

Студент:
Марко Голубовић

Број индекса:
5003/2023

Београд, 2026. године

САДРЖАЈ

1. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ	1
1.1. Теоријски оквир	3
1.1.1. Стратегије одвраћања.....	3
1.1.2. Теорије одвраћања	5
1.1.3. Врсте одвраћања	11
1.1.4. Одвраћање СФРЈ	16
1.1.5. Одвраћање Републике Србије.....	23
1.1.6. Одвраћање Швајцарске	31
1.2. Научни циљ истраживања.....	39
1.3. Друштвени циљ истраживања	39
2. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР	40
2.1. ОПШТА ХИПОТЕЗА	40
2.2. ПОСЕБНЕ И ПОЈЕДИНАЧНЕ ХИПОТЕЗЕ	40
2.2.1. Прва посебна хипотеза	40
2.2.2. Друга посебна хипотеза.....	41
2.2.3. Трећа посебна хипотеза	43
2.2.3. Четврта посебна хипотеза	44
3. ОПИС САДРЖАЈА (ПО ПОГЛАВЉИМА)	45
4. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА.....	48
5. ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС	51
5.1. Научни значај и допринос истраживања	51
5.2. Друштвени значај и допринос истраживања.....	53
6. СПИСАК ПРЕЛИМИНАРНЕ ЛИТЕРАТУРЕ.....	54
7. БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА.....	70

1. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Војна неутралност, као изазов држава које се ослањају на сопствене способности и капацитете при одбрани земље, намеће један од основних проблема начина одвраћања, али и одбране државе. Како се војно неутралне државе, које представљају државе које се трајно или у одређеном периоду уздржавају од учешћа у војним савезима и оружаним сукобима између других држава, и војно несврстане државе, које представљају државе чланице Покрета несврстаних које избегавају припадност супротстављеним војно-политичким блоковима, не могу ослонити на специјализацију одбрамбених способности које пружа систем колективне одбране, оне изучавају бројне приступе који би, пре свега, одвратили потенцијалног агресора, али и оне који би, у случају агресије, успешно одбранили територију земље, или барем учинили окупацију дугорочно неодрживом.

Одвраћање се може одредити као процес утицаја на одлуке потенцијалног противника којим се он наводи да одустане од нежељеног деловања кроз уверљиву претњу неприхватљивим трошковима, неуспехом или комбинацијом оба, односно обликовањем перцепције да ће цена акције превазићи њене користи. Поред конвенционалног и нуклеарног одвраћања, један од алтернативнијих приступа јесте једна од стратегија неконвенционалног одвраћања у виду тоталне одбране. Ова стратегија била је веома распрострањена у току Другог светског рата и Хладног рата, где је војно неутралним и војно несврстаним државама, али и државама које су биле део блоковске поделе, а нису имале конвенционално нити нуклеарно одвраћање, претио тзв. тотални рат, који би захтевао и тоталну одбрану државе, а чији делови, попут цивилног отпора, свеобухватног ангажовања друштва за одбрану земље и слично, представљају специфичне механизме одвраћања имплементирани од стране многих војно неутралних држава. У 21. веку, оружани сукоби, али и међународни поредак дубоко су измењени у односу на ситуацију у 20. веку, али питање одвраћања и одбране државе остаје исто.

Предмет истраживања дисертације ће бити механизми одвраћања у стратегијама војно несврстаних и војно неутралних држава, са посебним нагласком на Социјалистичку Федеративну Републику Југославију (у даљем тексту: СФРЈ) у 20.

веку (1945–1992), Републику Србију у 21. веку, конкретније за период од 2009. до 2026. године, као и Швајцарску Конфедерацију (у даљем тексту: Швајцарска) у периоду од 1991. до 2026. године. Наведене државе изабране су као студије случаја имајући у виду њихов специфичан геостратешки положај, који условљава развој механизма одвраћања од значаја за војно несврстане и војно неутралне земље, али и то што све три примењују сличан стратешки концепт одбране заснован на одвраћању тоталном одбраном у потпуно различитим стратешким контекстима – СФРЈ у условима биполарног поретка између два војно-политичка блока, Република Србија као војно неутрална држава окружена државама чланицама НАТО са којима је била у оружаном сукобу, и Швајцарска као стално неутрална држава окружена истим савезом, али без историје оружаних конфронтација са НАТО.

Временско одређење истраживања условљено је анализом развоја стратегија одвраћања у различитим међународним контекстима. Период СФРЈ обухвата време биполарног, нуклеарно обојеног међународног система у којем се, једновременно са развојем теорија одвраћања, формира и специфичан модел одвраћања војно несврстане државе заснован на општеној одбрани и друштвеној самозаштити. Период Републике Србије изабран је због усвајања кључних стратешких докумената 2009. и 2019. године, што омогућава праћење континуитета и промена у приступу одвраћању у условима процеса мултиполаризације међународног поретка. Швајцарска је укључена као пример војно неутралне државе која у дугом временском континуитету примењује сличан концепт одвраћања, али у битно различитом стратешком и безбедносном окружењу, што омогућава упоредну анализу утицаја контекста на избор и примену стратегија одвраћања.

Имајући у виду наведено, **истраживачко питање** би се могло поставити на следећи начин: *„Зашто војно несврстане државе, попут СФРЈ, и војно неутралне државе, попут Републике Србије и Швајцарске, упркос различитим стратешким контекстима, развијају неконвенционалне стратегије одвраћања, попут тоталне одбране, уместо ослањања на класичне стратегије одвраћања?“*

1.1. Теоријски оквир

Теоријски приступ рада ослања се на различите стратегије и теорије одвраћања, као и посебне видове одвраћања, специфичне за војно неутралне и несврстане државе, попут прилагођеног одвраћања, одвраћања ускраћивањем, казном и (не)конвенционалним средствима. Наведени теоријски оквир значајан је зато што пружа темељ за разумевање одвраћања уопште, али и аналитички оквир за разумевање глобалних и регионалних безбедносних динамика, уз практичан значај у виду пружања бољег увида у разумевање динамике односа између различитих субјеката међународних односа.¹

1.1.1. Стратегије одвраћања

Стратегија, као план акција чија је сврха остваривање дефинисаних циљева, представља кључни инструмент у артикулацији и остваривању безбедносних интереса државе, при чему избор конкретне стратегије зависи од низа међусобно повезаних чинилаца, као што су геополитички положај, унутрашњи капацитети, ниво претњи из спољног окружења, али и вредносне оријентације и дугорочних политичких циљева. Са друге стране, механизми одвраћања представљају конкретизацију стратегије одвраћања (која одређује механизме) у виду средстава, капацитета и активности које држава (или други актер) користи како би унапред утицала на потенцијалног противника да одустане од напада или непожељне акције.²

Мале и средње државе, у зависности од свог геополитичког положаја, ресурса и стратешког окружења, могу примењивати више различитих стратегија одвраћања. Оне се, у најширем смислу, могу сврстати у следеће најчешће декларисане категорије:

¹ Isidora Pop-Lazić, „Croatia and the strategy of (extended) deterrence in the context of the Ukraine conflict: Normative foundations and practical challenges”, *Nacionalni interes*, vol. 50, no. 1, 2025, pp. 90-91.

² Michael J. Mazarr, *Understanding deterrence*, Rand Corporation, Santa Monica, 2018, pp. 9, Available from: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE295.html>, (Accessed 28 September 2025).

- колективна одбрана, односно приступање војним савезима (на пример, Организација Северноатлантског споразума [у даљем тексту: НАТО] и Организација Уговора о колективној безбедности [у даљем тексту: ОДКБ]), што представља класичан вид увећања моћи држава уласком у савез са другим државама³ и представља најраспрострањенију стратегију одвраћања малих и средњих држава;
- одбрана заснована на развоју сопствених способности, која се даље дели на развој конвенционалних (развој класичних војних капацитета), нуклеарних и неконвенционалних (тотална одбрана, цивилни отпор, јасно разрађена доктрина [герилске и партизанске борбе], развој друштвене и економске отпорности) облика способности одвраћања;
- одвраћање чланством у Покрету несврстаних (стратегија актуелна за време Хладног рата), заснована на претпоставци о узајамној помоћи чланица Покрета несврстаних и снаге првенствено дипломатских инструмената и последица попут механизма Уједињених нација, мултилатералне дипломатије, међународне осуде, нарушавања међународног угледа и слично;
- одвраћање статусом војне неутралности, засновано на претпоставци да ће потенцијални агресор узети у обзир политичке и дипломатске последице нарушавања неутралног статуса;
- комбиновани или адаптивни модели, у којима се елементи наведених стратегија интегришу у јединствену стратегију одвраћања у складу са специфичним околностима и потенцијалима државе.

Поред наведених, постоје и друге стратегије одвраћања које војно неутралне и несврстане државе примењују, а које се често комбинују са већ наведеним приступима, попут одвраћања путем контроле ресурса од стратешког значаја, које подразумева позиционирање државе као кључног транзитног или производног чворишта за енергенте, инфраструктуру или робне токове, чиме би потенцијални агресор био одвраћен могућим губицима у снабдевању или приступу ресурсима у

³ Kenneth N. Waltz, *Theory of international politics*, McGraw Hill Higher Education, Columbus, 2010, p. 126.

случају конфликта (на пример, Република Азербејџан), или одвраћања кроз стратешко партнерство без формалних савеза. Другим речима, иако држава остаје ван формалног војног блока, она може развијати дубоку билатералну сарадњу са великим силама или регионалним актерима, кроз заједничке вежбе, обавештајну размену или споразуме о логистичкој подршци, како би створила перцепцију да би свака агресија на њу имала шире безбедносне последице (на пример, Швајцарска).

Иако ове стратегије представљају релевантне облике одвраћања, оне у великој мери имају индиректан или комплементаран карактер у односу на примарне облике одвраћања који су предмет анализе. Њихова примена често зависи од ширег стратешког контекста, те захтева посебну методолошку и тематску обраду која би превазилазила оквире и циљеве ове дисертације. Уместо тога, истраживање ће се фокусирати на оне стратегије које непосредно обликују војно-одбрамбене способности државе, како би се омогућила дубља анализа њихове ефикасности у контексту војне неутралности и несврстаности.

1.1.2. Теорије одвраћања

У теоријској литератури о одвраћању присутне су бројне дефиниције које се, иако усмерене ка истом циљу у виду спречавања нежељене акције, разликују по нагласку на различите елементе механизма одвраћања: претњу, перцепцију, комуникацију, рационалност или структуру избора. Када је реч о стратегији одвраћања, суштина јесте покушај да се обликује размишљање потенцијалног агресора, како би одустао од нежељених акција.⁴ Иако нежељене акције могу бити разноврсне, када говоримо о одвраћању на стратешком нивоу анализе, обично се мисли на агресију.

Тако многи теоретичари одвраћање виде као перцепцију трошкова и ризика, попут Александра Џорџа (енг. *Alexander L. George*) и Ричарда Смоука (енг.

⁴ Michael J. Mazarr, *Understanding deterrence*, Rand Corporation, Santa Monica, 2018, p. 1, Available from: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE295.html>, (Accessed 28 September 2025).

Richard Smoke),⁵ али и Глена Снајдера (енг. *Glenn H. Snyder*),⁶ чији приступи одвраћање посматрају као рационалну калкулацију односа ризика и користи у очима нападача. Са друге стране, за Томаса Шелинга (енг. *Thomas C. Schelling*) одвраћање значи спречити или обесхрабрити некога од деловања путем страха, сумње или сличних осећања, односно одвратити од акције страхом од последица.⁷ Други аутори, попут Михајла Копанџе⁸ наглашавају дефанзивну природу одвраћања, која не почива на примени силе, већ на претњи њеном употребом, што наглашавају и бројни војни лексикони и речници.⁹

Тако су се и теорије одвраћања развијале како су се развијале и прилике у међународним односима, а за потребе дисертације, најзначајније су теорије одвраћања након завршетка Другог светског рата.¹⁰ У литератури се углавном наводе и класична (енг. *classical deterrence theory*), савршена (енг. *perfect deterrence theory*) и когнитивна теорија одвраћања (енг. *cognitive theory of deterrence*).¹¹ Њихова суштина јесте што оне заправо дефинишу кључне претпоставке, елементе и предвиђене исходе до којих доводи имплементација одвраћања. Једна од кључних разлика између класичне и савршене теорије одвраћања јесте што је за класичну теорију одвраћања избијање рата крах

⁵ Alexander L. George and Richard Smoke, *Deterrence in American foreign policy: Theory and practice*, Columbia University Press, New York, 1974, p.11.

⁶ Glenn H. Snyder, *Deterrence and Defense*, Princeton University Press, Princeton, 1961, p. 3.

⁷ Thomas C. Schelling, *Arms and Influence*, Yale University Press, New Haven, 1966, p. 18.

⁸ Mihajlo Kopanja, „Effective deterrence: When is deterrence the “right” strategy for achieving national interests?”, op. cit., p. 82.

⁹ Borislav Ratković (ur.), *Војни лексикон*, Војноиздavaчки завод, Београд, 1981, стр. 355; U.S. Department of War (former U.S. Department of Defence), *Department of defense dictionary of military and associated terms - as amended through 15 February 2016 - (joint publication 1-02)*, U.S. Department of War, Washington D.C, 2017, p. 69.

¹⁰ Milan Igrutinović, „Strah i ambicija: Srbija, vojna neutralnost i prošireno odvracanje” u Veljko Blagojević (ur.), *Neutralnost i strateško odvracanje*, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2022, str. 40.

¹¹ Frank C. Zagare and Marc D. Kilgour, *Perfect deterrence*, Cambridge studies in international relations: 72, Cambridge University Press, Cambridge, 2000; Berejikian D. Jeffrey, „A cognitive theory of deterrence”, *Journal of Peace Research*, vol. 39, no. 2, 2002; Frank C. Zagare, „Reconciling rationality with deterrence: A re-examination of the logical foundations of deterrence theory”, *Journal of Theoretical Politics*, vol. 16, no. 2, 2004; Frank C. Zagare, „Deterrence is dead. Long live deterrence”, *Conflict Management and Peace Science*, vol. 23, no. 2, 2006; Stephen L. Quackenbush, „General deterrence and international conflict: Testing perfect deterrence theory”, *International Interactions*, vol. 36, no. 1, 2010; Frank C. Zagare, „Deterrence Theory, Then and Now: There is No Going Back”, *St Antony's International Review*, vol. 9, no. 1, 2013; Jeffrey D. Berejikian and Florian Justwan, „Testing a cognitive theory of deterrence”, in: Anne I. Harrington and Jeffrey W. Knopf (ed.), *Behavioral Economics and Nuclear Weapons*, University of Georgia Press, 2019; Mihajlo Kopanja i Vladimir Ajzenhamer, „Odvracanje u raljama bezbednosne dileme”, u Veljko Blagojević (ur.), *Neutralnost i strateško odvracanje*, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2022, str. 22.

одвраћања, док за савршену то није нужно случај, имајући у виду да је боље и ући у сукоб, него предати своје интересе. Са друге стране, когнитивна теорија одвраћања превазилази класичне рационалистичке моделе, указујући да успех одвраћања зависи не само од објективних претњи казном, већ и од начина на који актери, под утицајем когнитивних скраћеница, психолошких пристрасности и оквира перцепције, врше процену ризика, намера и кредибилитета претње.¹²

Иако се корени стратегије одвраћања могу пронаћи далеко у прошлости, своје савремено значење стратегија одвраћања добија тек са развојем нуклеарног наоружања.¹³ На развој истраживања која су се искључиво фокусирала на одвраћање, утицала је и реформулација велике стратегије обуздавања (енг. *containment*) САД током администрације Двајта Ајзенхауера (енг. *Dwight D. Eisenhower*), када је под утицајем Џона Далса (енг. *John Foster Dulles*) отпочело спровођење под-стратегије балансирања на ивици рата (енг. *brinksmanship*) са доктрином масовне одмазде (енг. *massive retaliation*) у својој основи.¹⁴ Насупрот Далсу, Хенри Кисинџер (енг. *Henry A. Kissinger*) наглашава тзв. еластичан одговор, којим држава треба да одговори сразмерно на конкретну претњу или агресивни акт, чиме се чува равнотежа моћи и смањује ризик од ескалације.¹⁵

С тим у вези, теоретичари одвраћања могу се поделити у неколико група: 1) Класични послератни теоретичари; 2) Теоретичари критичког и бихевиористичког приступа; 3) Постхладноратовски теоретичари; 4) Савремени теоретичари.

Класични послератни теоретичари су се фокусирали на нуклеарно одвраћање за време Хладног рата, уз претпоставку о државама као рационалним актерима, што онда и одвраћање чини чисто рационалном калкулацијом. У питању је чисто волцијанско (енг. *Kenneth N. Waltz*) реалистичко схватање одвраћања, које се надовезало на класичне реалистичке теорије међународних односа, што је последица контекста у којој су се ове теорије развијале.

¹² Berejikian D. Jeffrey, „A cognitive theory of deterrence”, op. cit.

¹³ Bernard Brodie, *Strategy in the missile age*, Princeton University Press, Princeton NJ, 1959, p. 174.

¹⁴ Mihajlo Kopanja, „Effective deterrence: When is deterrence the “right” strategy for achieving national interests?”, op. cit., pp. 80–81.

¹⁵ Henry A. Kissinger, *Nuclear Weapons and Foreign Policy*, W. W. Norton and Company, 1969.

Изазов у посматрању одвраћања као рационалне калкулације јесте у волцијанској претпоставци да међународни субјекти делују претежно рационално и да их већи трошак (било економски или други) од добити може одвратити од нежељене акције. Тако Едвард Лутвак (енг. *Edward N. Luttwak*) указује да стратегијско деловање држава не произлази из потпуно рационалног и кохерентног планирања јединственог актера, већ представља исход делимично координисаних институционалних процеса и ограничене рационалности, тј. да државе заправо делују претежно нерационално, како ни сам човек не делује увек рационално.¹⁶ Како је то приметио Џек Снајдер (енг. *Jack L. Snyder*), државни актери могу бити заробљени митологијом коју су сами усвојили и коју су заинтересоване групе шириле.¹⁷ Тако се неке одлуке доносе и на основу прокламованих виших циљева, који не морају увек бити у оквиру рационалне рачунице. Поред наведеног, многе државе постављају своју границу прихватљивих губитака изузетно високо (пример војне стратегије Руске Федерације у Украјини након 2022. године), што може довести до неуспеха у одвраћању.

Са друге стране, неки од најзначајнијих класичних послератних теоретичара одвраћања су Бернард Броди (енг. *Bernard Brodie*),¹⁸ Алберт Волстетер (енг. *Albert Wohlstetter*),¹⁹ Мортон Каплан (енг. *Morton A. Kaplan*),²⁰ Томас Шелинг,²¹ Херман Кан (енг. *Herman Kahn*)²² и Глен Снајдер.²³ Заједнички именитељ свим наведеним теоретичарима, осим Томаса Шилинга, јесте фокус на нуклеарном одвраћању, али и улози тзв. анализе трошкова (енг. *cost-benefit analysis*) која успешност одвраћања везује за просту рачуницу трошкова и добити у одређеној ситуацији.

¹⁶ Edward N. Luttwak, *The Grand Strategy of the Roman Empire, from the First Century A.D. to the Third*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1976.

¹⁷ Jack L. Snyder, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, 1991.

¹⁸ Lawrence H. Chamberlain, „The absolute weapon: Atomic power and world order”, by Frederick S. Dunn, Bernard Brodie (ed.), Arnold Wolfers, Percy E. Corbett, William T. R. Fox, *Political Science Quarterly*, vol. 61, no. 3, 1946.

¹⁹ Albert Wohlstetter, „The delicate balance of terror”, *Foreign Affairs (Council on Foreign Relations)*, vol. 37, no. 2, 1959.

²⁰ Morton A. Kaplan, „The calculus of nuclear deterrence”, *World Politics*, vol. 11, no. 1, 1958.

²¹ Thomas C. Schelling, *The Strategy of Conflict*. Harvard University Press, Cambridge, 1960.

²² Herman Kahn, *On thermonuclear war*, Princeton University Press, Princeton NJ, 1960.

²³ Glenn H. Snyder, *Deterrence and Defense*, Princeton University Press, Princeton, 1961; Glenn H. Snyder, „Deterrence and power”, *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 4, no. 2, 1960, p. 176.

Услед кризе стратегије одвраћања²⁴ и кроз критику претпоставке о рационалности актера у стратегији одвраћања, теоретичари критичког и бихевиористичког приступа доводе у питање рационалну природу одвраћања, а анализирају се и други чиниоци од значаја за одвраћање попут организационих ограничења, перцепција²⁵ и когнитивних пристрасности²⁶ које могу да доведу до (не)успешног одвраћања.

И док је током целокупног трајања Хладног рата стратегија одвраћања била део велике стратегије обуздавања, настанком униполарног поретка, тренутка у којем су САД биле војно неприкосновене, хладноратовски лексикон стратегије пао је у заборав, а са њим и разматрања одвраћања.²⁷ Међутим, ограничена истраживања о одвраћању након завршетка Хладног рата, не значе да је уопштено ова област занемарена. Како су након завршетка Хладног рата и распадом Совјетског Савеза традиционалне претње по безбедност попут копнене инвазије и нуклеарног рата стављене у други план, фокус постхладноратовских теоретичара²⁸ био је на одвраћању недржавних актера, попут терористичких група, као и асиметричних претњи, док су се савремени теоретичари²⁹ фокусирали на сајбер претње, хибридно ратовање и конкуренцију великих сила.

Супротно традиционалним теоријама одвраћања које наглашавају тврду моћ и конвенционалне или нуклеарне претње као кључне, према појединим теоретичарима слабији актери могу успешно одвратити јаче противнике употребом неконвенционалних средстава. Тако Иван Арегвин-Тофт (енг. *Ivan*

²⁴ Nikola Pejnović, „Krizna strategije odvracanja”, *Vojno delo*, vol. 6, no. 82, 1982.

²⁵ Graham T. Allison, „Conceptual models and the Cuban missile crisis”, *The American Political Science Review*, vol. 63, no. 3, 1969; Robert Jervis, „Deterrence theory revisited”, *World Politics*, vol. 31, no. 2, 1979.

²⁶ Richard N. Lebow and Janice G. Stein, „Deterrence and the cold war”, *Political Science Quarterly*, vol. 110, no. 2, 1995; Berejikian D. Jeffrey, „A cognitive theory of deterrence”, *op. cit.*

²⁷ Mihajlo Kopanja, „Effective deterrence: When is deterrence the “right” strategy for achieving national interests?”, *op. cit.*, p. 81.

²⁸ Keith B. Payne B, *Fallacies of cold war deterrence and a new direction*, University Press of Kentucky, Lexington, 2001; Patrick M. Morgan, *Deterrence now*, Cambridge University Press, New York, 2003; Lawrence Freedman, „Deterrence: A reply”, *Journal of Strategic Studies*, vol. 28, no. 5, 2005.

²⁹ Toshi Yoshihara, *Chinese Information Warfare: A Phantom Menace or Emerging Threat*, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, 2001; Brad Roberts, David Santoro, Tristan Volpe and John Warden, *Thinking Globally about US Extended Deterrence (No. LLNL-TR-681012)*, Lawrence Livermore National Laboratory, Livermore, 2016.

Arreguin-Toft) указује да је ефикасност одвраћања условљена културним и историјским контекстом, док претња силом делује у друштвима где је страх од смрти највећи (на пример, западна друштва), она губи ефекат у срединама које вреднују национално самоопредељење и жртву.³⁰ Због тога су слаби актери све чешће у стању да одврате јаче државе претњом високих политичких, моралних и економских трошкова, што чини неконвенционално одвраћање све значајнијим у савременим сукобима.³¹

Тако су улогу одвраћања у постхладноратовском и савременом периоду преузели и неконвенционални облици одвраћања, укључујући тоталну одбрану и цивилни отпор као део шире тоталне одбране. Како је тотална или свеобухватна одбрана приступ политици одбране скоро свих војно неутралних држава, али и држава које у непосредној близини имају хегемона који их угрожава, разумевање улоге алтернативних и неконвенционалних механизма одвраћања је од изузетног значаја за тему дисертације.

Поједини теоретичари сугеришу и да ненасиљан отпор може имати значајну одвраћајућу функцију, нарочито у случају малих држава које немају способности за класично војно одвраћање, наглашавајући да способност становништва да колективно одбије сарадњу са агресором представља облик одвраћања заснован на ускраћивању контроле.³² Самим тим, цивилни отпор није само средство отпора током окупације, већ и облик превентивног одвраћања кроз изградњу капацитета друштва за дуготрајну непослушност, која ускраћује брзу и јефтину окупацију територије.³³ Ови теоријски доприноси премештају фокус одвраћања са искључиво војне на социо-политичке капацитете отпора друштва, чиме се проширује појам одвраћања у 21. веку.

³⁰ Ivan Arreguin-Toft, „Unconventional deterrence: How the weak deter the strong” in: Thazha Varkey Paul, Patrick M. Morgan, James J. Wirtz (eds.), *Complex deterrence: Strategy in the Global Age*, The University of Chicago Press, Chicago, 2009, pp 217–218.

³¹ Andre Bofr, „Savremena strategija odvracanja i akcije”, *Vojno delo*, vol. 1, no. 70, 1970, str. 102; Ivan Arreguin-Toft, *How the weak win wars: A Theory of Asymmetric Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

³² Adam Roberts and Timothy G. Ash, *Civil resistance and power politics: the experience of non-violent action from Gandhi to the present*, Oxford University Press, Oxford, 2009.

³³ Ibidem.

Разумевање наведених теорија одвраћања омогућава нам да разумемо и различите елементе који доводе до (не)успешног одвраћања: 1) Национални потенцијали моћи/способност за извршење претње;³⁴ 2) Субјективне перцепције агресора (когнитивне пристрасности);³⁵ 3) Кредибилитет одвраћања;³⁶ 4) Стратешке комуникације³⁷ и слично. Међутим, иако теоретичари одвраћања указују на већи значај једног у односу на остале елементе, обично субјективне перцепције агресора, неисправно би било навести да ограничавају ефикасност било ког од наведених елемената.

1.1.3. Врсте одвраћања

У оквиру постојећег теоријског оквира, облика одвраћања је много, а могу се поделити према: 1) Начину одвраћања – одвраћање путем ускраћивања (енг. *deterrence by denial*) и одвраћање казном (енг. *deterrence by punishment*); 2) Околностима у којима се остварује одвраћање – директно (енг. *direct deterrence*) и проширено одвраћање (енг. *extended deterrence*); 3) Дугорочности одвраћања – опште (енг. *general deterrence*) и тренутно (енг. *immediate deterrence*) одвраћање.³⁸ Поред наведених, Игор Пејић наглашава и да се стратегије одвраћања могу одредити у односу на механизме који се користе, као и актере који се примењују, где наглашава значај конвенционалног, нуклеарног, директног и проширеног одвраћања.³⁹

Одвраћање путем ускраћивања подразумева онемогућавање остваривања циља субјекта који планира нежељену акцију.⁴⁰ Ова стратегија одвраћања настоји да „ускраћивањем одврати нежељену акцију, чинећи је неизводљивом или мало

³⁴ Mihajlo Kopanja, „Effective deterrence: When is deterrence the “right” strategy for achieving national interests?”, op. cit., p. 84.

³⁵ Patrick M. Morgan, *Deterrence now*, Cambridge University Press, New York, 2003, pp. 162–164.

³⁶ Michael J. Mazarr, *Understanding deterrence*, op. cit., p. 9.

³⁷ Veljko Blagojević, „Iskustva i izazovi Srbije u realizaciji strateškog odvracanja”, u Veljko Blagojević (ur.), *Neutralnost i strateško odvracanje*, Mediја centar „Odbrana”, Beograd, 2022, str. 241.

³⁸ Michael J. Mazarr, *Understanding deterrence*, op. cit., pp. 2-5.

³⁹ Igor M. Pejić, „Extended deterrence: Concept, challenges and problems”, *Nacionalni interes*, vol. 49, no. 3, 2024, p. 8.

⁴⁰ Samuel Zilincik and Tim Sweijjs, „Beyond deterrence: Reconceptualizing denial strategies and rethinking their emotional effects”, *Contemporary Security Policy*, vol. 44, no. 2, 2023, pp. 265–266.

вероватном да ће успети, чиме се ускраћује убеђење потенцијалног агресора у постизање својих циљева – на пример, распоређивање довољних локалних војних снага да поразе инвазију”.⁴¹ Пример таквог одвраћања јесте НАТО стратегија одвраћања за време Хладног рата кроз фронталну одбрану на својој источној граници са Совјетским Савезом, што је онемогућавало брзо и лако заузимање источних територија од стране Совјетског Савеза,⁴² а која се наставља и у 21. веку, са тзв. НАТО појачаним напредним присуством (енг. *NATO Enhanced Forward Presence*),⁴³ чији је циљ заштита од стратегије свршеног чина.⁴⁴

Са друге стране, одвраћање казном подразумева одвраћање од непожељног понашања уз претњу значајном и неприхватљивом казном (на пример, оружје за масовно уништење), а у спољној политици, служи одржавању мира убеђивањем непријатеља да ће сваки напад наићи на значајан одговор.⁴⁵ Иако се концепт најчешће везује за нуклеарно оружје, ефекте казненог одвраћања могу постићи и конвенционална средства, економске санкције, па чак и сајбер капацитети. Сходно наведеном, стратегија одвраћања казном ослања се на веродостојност најављене одмазде, на могућност брзе и видљиве примене силе или притиска, као и на спремност да се преузму нежељени политички и економски трошкови. Имајући у виду наведено, стратегија одвраћања казном је изазовнија од одвраћања ускраћивањем, како зависи од способности, али и искрене жеље да се починитељ казни. На пример, САД у оквиру НАТО формално (у виду међународно преузетих обавеза) има обавезу да у случају напада Руске Федерације на балтичке земље војно интервенише и пружи им подршку у одбрани од агресије. Међутим, деценијама је постојала дебата у академским круговима о искреној намери САД–а да пружи подршку европским земљама у случају агресије, посебно након односа председника Доналда Трампа (енг. *Donald J. Trump*) према одбрани европских земаља и уопштено европској безбедности.⁴⁶

⁴¹ Michael J. Mazarr, *Understanding deterrence*, op. cit., p. 2.

⁴² Kęstutis Paulauskas, „On deterrence”, *Romanian Military Thinking*, no. 1, 2017.

⁴³ NATO, *NATO's military presence in the east of the Alliance*, NATO, Brussels, 2025.

⁴⁴ Mike Gallagher, „State of (deterrence by) denial”, *The Washington Quarterly*, vol. 42, no. 2, 2019, p. 32.

⁴⁵ Council on Foreign Relations, *What is deterrence?*, CFR Education from the Council on Foreign Relations, New York, 2023.

⁴⁶ Michael J. Mazarr, *Understanding deterrence*, op. cit.

Када говоримо о другим облицима одвраћања, директно одвраћање подразумева напор државе да одврати нежељене акције на сопственој територији, док проширено одвраћање обухвата обесхрабривање таквих акција и према другим субјектима, попут савезника, партнера и слично.⁴⁷ Хладноратовски концепт проширеног одвраћања везивао се првенствено за нуклеарно дељење,⁴⁸ док савремени концепт настаје у постхладноратовском периоду и подразумева „употребу свих инструмената националне моћи, ради одвраћања супарника да предузму малициозне кораке према савезницима и партнерима.”⁴⁹

Трећа група видова одвраћања подразумева поделу на опште и тренутно одвраћање, а разлика јесте у томе што опште одвраћање подразумева континуирани, упорни напор да се спрече нежељене акције на дужи рок и у ситуацијама које нису кризне, попут одвраћања Руске Федерације од агресије према чланицама НАТО, док тренутно (или непосредно) одвраћање представља краткорочније, хитне покушаје да се спречи конкретан, непосредни напад, најчешће током кризе, попут поступака САД и Совјетског Савеза за време Кубанске кризе 1962. године.⁵⁰

Поред наведених група и видова одвраћања, важно је напоменути, а самим тим и допунити горе-наведену Мазарову листу и са конвенционалним одвраћањем (енг. *conventional deterrence*),⁵¹ које користи конвенционална средства за одвраћање, нуклеарним одвраћањем (енг. *nuclear deterrence*),⁵² неконвенционалним одвраћањем (енг. *unconventional deterrence*), које представља стратегију која користи алтернативне механизме (тотална одбрана, цивилни отпор,⁵³ друштвена

⁴⁷ Ibidem, p. 11.

⁴⁸ Marina Kostić-Šulejić, „Nuclear sharing in Europe: Between proliferation, control and elimination resume”, *Nacionalni interes*, vol. 50, no. 1, 2025, p. 39.

⁴⁹ Veljko Blagojević, „Serbia and expanded deterrence: Experiences and roadmaps”, *Politika nacionalne bezbednosti*, vol. 28, no. 1, 2025, p. 1.

⁵⁰ Michael J. Mazarr, *Understanding deterrence*, op. cit., p. 4.

⁵¹ Mearsheimer J. John, *Conventional Deterrence*, Cornell University Press, Ithaca NY, 1983, pp. 203-208.

⁵² James J. Wirtz, „How does nuclear deterrence differ from conventional deterrence”, *Strategic Studies Quarterly*, vol. 12, no. 4, 2018, p. 73.

⁵³ Gene Sharp, *Politics of nonviolent action: Power and struggle*, Porter Sargent, Boston, 1980, p. 8; Margus Kuul, *Civil resistance: an essential element of a total defense strategy*, PhD thesis, Naval Postgraduate School, Monterey California, 2014, p. 105.

отпорност⁵⁴ и слично) уз претњу неконвенционалним ратовањем како би се потенцијалном агресору наметнули трошкови, или му се ускратила могућност остварења циљева,⁵⁵ као и одвраћањем кроз (не)приступање војним савезима.⁵⁶

У савременом безбедносном контексту, конвенционално одвраћање суочава се са значајним изазовима услед пораста хибридних претњи, које често не активирају традиционалне механизме безбедности. Поред наведеног, изазов конвенционалног одвраћања лежи и у случају када га примењују државе са нерешеним територијалним питањима, које имају знатно тежи задатак да увере противнике да иза ове стратегије не постоје нападачке намере.⁵⁷

Основни мотив за развој неконвенционалних механизма одвраћања јесте компензација за стратешки дисбаланс. Будући да не могу конкурисати већим силама у домену војне моћи, мање државе настоје да своју одбрамбену способност учине отпорном и непредвидивом, чиме унапред сигнализирају да окупација или агресија неће резултирати брзом и ефектном победом. Други мотив може се пронаћи и у односу између одвраћања и безбедносне дилеме. Наиме, неконвенционални механизми одвраћања као последицу ретко када изазивају стварање безбедносне дилеме, коју класични механизми одвраћања, попут увећања војне моћи могу произвести, а који се могу избећи путем стратешког дискурса,⁵⁸ или путем економског и другог повезивања земаља.⁵⁹

⁵⁴ Edith Wilkinson, „Resilience and deterrence: exploring correspondence between the concepts”, in: Filippidou Anastasia (ed.), *Deterrence, Advanced Sciences and Technologies for Security Applications*, Springer International Publishing, Cham, 2020, p. 24; Elisabeth Braw and Peter Roberts, *Societal resilience as a deterrent*, NATO Science and Technology Organization, Neuilly-sur-Seine, 2019, p. 9.

⁵⁵ Mindaugas Rekasius, *Unconventional deterrence strategy*, PhD thesis, Naval Postgraduate School, Monterey California, 2005, p. 11.

⁵⁶ Miloš Jovanović, „The contradictions between military neutrality and the principle of deterrence: The case of Serbia”, *Nacionalni interes*, vol. 50, br. 1, 2025, str. 63.

⁵⁷ Igor M. Pejić, „Konvencionalno odvracanje i ravnoteža snaga na primerima izraelsko-arapskih ratova 1967, 1973. godine i tajvanske krize”, u Veljko Blagojević (ur.), *Neutralnost i strateško odvracanje*, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2022, str. 75.

⁵⁸ Mihajlo Kopanja i Vladimir Ajzenhamer, „Odvracanje u raljama bezbednosne dileme”, op. cit., str. 29.

⁵⁹ Milovan Subotić, „Through attraction to the deterrence: Issues and possibilities of the Western Balkan countries”, *Srpska politička misao*, vol. 82, no. 4, 2023, p. 352.

Тако и Мајк Рендл (енг. *Michael Randle*) наглашава да су морал и политички рат кључни, где је неконвенционално одвраћање усмерено на анти-окупацију, више него на анти-инвазију,⁶⁰ а од цивилног отпора се не очекује заустављање инвазије, што би био задатак конвенционалних снага, нити помоћ при сецесионизму,⁶¹ већ одвраћање, а у случају агресије отежавање окупације. Примери примене оваквог облика одвраћања и супротстављања је много, попут балтичких које су усмерене на сукоб против Руске Федерације,⁶² нордијских,⁶³ али и азијских држава, попут Тајвана, чија је политика одбране усмерена на одвраћање НР Кине од агресије.⁶⁴

На крају, важно је напоменути да не постоје јасни емпиријски подаци о успешности неконвенционалних видова одвраћања, осим герилских ратова, имајући у виду упитну поузданост ових механизма и отежану мерљивост њихових ефеката.⁶⁵ Такође, неконвенционално одвраћање носи одређене ризике: 1) Ослањање на један фактор моћи; 2) Неизвесност да ли ће агресору трошкови бити неприхватљиви; 3) Ограничена деструктивност претњи, што захтева развој способности за отпор и одвраћање од невојних претњи као што су тероризам, пропаганда, организовани криминал и сајбер напада.⁶⁶

Имајући у виду наведено, може се закључити да фокус савременог одвраћања није искључиво у конвенционалним средствима, већ се савремено одвраћање фокусира на улове доносилаца одлука у таргетираној држави.⁶⁷ Овај тип одвраћања се у савременој академској литератури назива још и прилагођено одвраћање (енг. *tailored deterrence*), које се фокусира на „одвраћање прилагођеном специфичном

⁶⁰ Michael Randle, *Civil Resistance*, Fontana Press, London, 1994, p. 138.

⁶¹ Matthew Fuhrmann and Jaroslav Tir, „Territorial dimensions of enduring internal rivalries”, *Conflict Management and Peace Science*, vol. 26, no. 4, 2009.

⁶² Stephen J. Flanagan, Jan Osburg, Anika Binnendijk, Marta Kepe and Andrew Radin, *Deterring Russian aggression in the Baltic states through resilience and resistance*, RAND Corporation 2019, Santa Monica.

⁶³ James K. Wither, „Back to the future? Nordic total defence concepts”, *Defence Studies*, vol. 20, no. 1, 2020.

⁶⁴ Ron Matthews and Fitriani Bintang Timur, „Singapore’s ’total defence’ strategy”, *Defence and Peace Economics*, vol. 35, no. 5, 2024.

⁶⁵ Mindaugas Rekasius, *Unconventional deterrence strategy*, op. cit., pp. 59–62.

⁶⁶ Vangel Milkovski and Sandra Božić, „The concept of total defence in the deterrence strategy of the Republic of Serbia”, *Srpska politička misao*, vol. 80, no. 2, 2023, p. 7.

⁶⁷ Thomas C. Schelling, *The Strategy of Conflict: with a new Preface by the Author*, Harvard University Press, Cambridge, 1980, p. 160.

актеру које утиче на положаје силе, комуникацију и акције засноване на контекстуалним и сценаријским разматрањима”.⁶⁸

1.1.4. Одвраћање СФРЈ

За разлику од класичних примера из хладноратовске биполарне динамике, где су војно-политички савези истока и запада настали као персонификација двају антагонистичких модела друштвено-економског развоја и оформљени као монолитне идеолошке целине, СФРЈ се позиционирала као војно несврстана и идеолошки специфична држава, са циљем остваривања безбедности изван стриктно утврђених обавеза према било ком блоку.⁶⁹ Овај статус, као и сам положај између НАТО и Споразума о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи (у даљем тексту: Варшавски пакт), условили су развој специфичног система одбране који је обухватао посебне видове одвраћања, често у складу са концептима одвраћања ускраћивањем и свеобухватне/тоталне одбране.

Од завршетка Другог светског рата до краја 1950-их, политика одбране и војна доктрина СФРЈ развијале су се у тесној зависности од променљивог спољнополитичког и безбедносног положаја земље у условима настајања и консолидације хладноратовског биполарног поретка. У првој послератној фази (1945–1948), југословенска политика одбране и доктрина биле су готово у потпуности ослоњене на Совјетски Савез, како у погледу стратешких претпоставки и ратних планова, тако и у области наоружања, војне помоћи и школовања кадра, док је Резолуција Информбироа 1948. године представљала прекретницу која је СФРЈ довела у стање готово потпуне међународне изолације и озбиљне безбедносне угрожености, што је условило напуштање дотадашњих доктринарних решења и окретање сопственим ратним искуствима, пре свега партизанском начину ратовања и концепту масовне мобилизације становништва.⁷⁰

⁶⁸ Barry Schneider and Patrick Ellis, *Tailored Deterrence. Influencing States and Groups of Concern*, United States Air Force Counter Proliferation Center, Maxwell Air Force Base, Montgomery, 2011, p. 6.

⁶⁹ Ranko Petković, „Položaj Varšavskog ugovora i Severnoatlantskog pakta u sadašnjim promenama u Evropi i u svetu”, *Vojno delo*, vol. 1, no. 90, 1990, str. 76.

⁷⁰ Marko B. Miletić, *Politika odbrane Jugoslavije (1945-1958): Ideje i praksa*, doktorska teza, Univerzitet u Beogradu Filozofski fakultet, 2021.

У међупериоду 1949–1950. године, а нарочито од 1951. до 1955, СФРЈ се постепено окреће западу, успоставља економску и војну сарадњу са САД и прилагођава своје одбрамбене планове стратешким потребама НАТО-а на југу Европе, што поново показује снажну зависност њене одбрамбене политике од ослонца на велику силу.⁷¹ Искуства из оба периода, ослањања најпре на Совјетски Савез, а потом на запад, довела су југословенско руководство до закључка да је дугорочно ослањање на било који блок стратешки неодрживо, што је 1950-их резултирало постепеним обликовањем политике несврставања, као и заокруживањем сопствене војне доктрине.

Тај процес обликовања несврстаности био је и концептуални темељ оснивања Покрета несврстаних 1961. године, што су историчари детаљно реконструисали показујући југословенске иницијативе у периоду 1954-1961. као кључне за еволуцију глобалне несврстаности.⁷² У том контексту, несврстаност је деловала као средство меке кредибилности, где је СФРЈ преко активног мултилатерализма, вођења равнотеже и артикулације независности стварала перцепцију да није лак плен ни за једну страну, чиме је, индиректно, смањивала мотиве потенцијалних агресора и доприносила обликовању облика одвраћања који нису почивали искључиво на војној супериорности или нуклеарном арсеналу. Сходно наведеном, термин несврстаности се обично веже за припадност Покрету несврстаних, док термин војне неутралности има ширу конотацију.⁷³ Иако СФРЈ није била уставом експлицитно дефинисана као несврстана држава, принципи несврстаности били су имплицитно утемељени и у уставном, стратешком и доктринарном оквиру њене спољне и одбрамбене политике.⁷⁴

СФРЈ, као једна од регионалних сила тадашње Европе, своје одвраћање базирала је на ставовима из Стратегије општенородне одбране и друштвене самозаштите (у даљем тексту: Стратегија ОНО и ДСЗ) из 1987. године, као једног од начина да се

⁷¹ Ibidem.

⁷² Aleksandar Životić and Jovan Čavoški, „On the road to Belgrade: Yugoslavia, Third World neutrals, and the evolution of global Non-alignment, 1954–1961”, *Journal of Cold War Studies*, vol. 18, no. 4, 2016.

⁷³ Miloš Jončić, „Војно несврставање појам, развој, перспективе”, *Nacionalni interes*, vol. 40, br. 2/2021, 2021.

⁷⁴ „Ustav SFRJ”, *Službeni list SFRJ*, broj 9, Beograd, 1974.

одврати потенцијална инвазија Варшавског пакта или НАТО, а како би се сачувала несврстаност и специфичан облик самоуправног социјализма ове земље. У питању је, поред Стратегије оружане борбе из 1983. године, једини документ стратешке природе (Доктрина одбрамбеног рата из 1958. године и Доктрина општенародне одбране из 1969. године су доктринарни документи), који је усмеравао развој механизма одвраћања СФРЈ. Иако у периоду до 1958. године није постојао формално усвојен стратешки нити доктринарни документ, општенародна одбрана је *de facto* представљала темељ југословенске одбрамбене политике, која је до усвајања Доктрине одбрамбеног рата из 1958. године функционисала као практично тестирање сопственог, аутономног модела одбране и одвраћања у условима биполарног светског поретка.⁷⁵

Како Вељко Благојевић примећује, СФРЈ је кроз Стратегију ОНО и ДСЗ имала последњи заокружен концепт одвраћања који је пружао свеобухватан приступ одвраћању, сагледаваног кроз деловање у Покрету несврстаних, развој капацитета оружаних снага, економских и културних предуслова и слично.⁷⁶

Према Благојевићу, Стратегија ОНО и ДСЗ није се заснивала само на одбрани територије у области агресије, иако јој је то била примарна улога, већ је водила рачуна о читавом спектру безбедносних претњи, материјалним припремама за одбрану, а у чијем је средишту био човек, односно грађанин, као најзначајнији субјекат одбране.⁷⁷ Међутим, иако је Стратегија ОНО и ДСЗ заиста обухватала и друге безбедносне претње, у стварности је операционализација постојала само у домену супротстављања агресији, док су остале претње, попут сепаратизма, биле занемарене у процесу имплементације стратегије.

Стратегија ОНО и ДСЗ није једнократан документ, већ је концепт који се развијао у фазама, са више формалних докумената усвајаних током деценија, а први пут, као концепт и доктрина, заживела је 1958. године (Доктрина одбрамбеног рата) и

⁷⁵ Marko B. Milić, *Politika odbrane Jugoslavije (1945-1958): Ideje i praksa*, op. cit., str. 374.

⁷⁶ Veljko Blagojević, „Iskustva i izazovi Srbije u realizaciji strateškog odvracanja”, op. cit., str. 229.

⁷⁷ Veljko Blagojević, *Moć i sila: Srbija i vojni faktor u međunarodnoj politici*, Mediја centar „Odbrana”, Beograd, 2021, str. 402.

1969. године (Доктрина општенародне одбране), као закон (Закон о општенародној одбрани) 1982. године,⁷⁸ док је коначна верзија, у виду стратегије, формално усвојена 1987. године.

Општенародна одбрана и друштвена самозаштита чиниле су јединствен и интегрисан систем, у оквиру којег је општенародна одбрана била усмерена на одвраћање и одбрану од спољне оружане агресије кроз свеобухватну мобилизацију и дуготрајан отпор,⁷⁹ док је друштвена самозаштита имала за циљ очување унутрашње стабилности друштва и заштиту уставног поретка од унутрашњих и хибридних облика угрожавања безбедности СФРЈ.

Општенародна одбрана заснована је првенствено на процесу подруштвљавања одбране,⁸⁰ насупрот буржоаском процесу подржављивања одбране,⁸¹ као и на концепту који оснивачи марксизма називају наоружаним народом, где општенародна одбрана представља један вид његове операционализације, а своје корене поприма у народноослободилачком рату од 1941-1945. године.⁸² У том периоду, према речима самог Јосипа Броза Тита, било је потребно урадити оно што је са класичних војних доктрина неоствариво – ослободити се окупације тада најснажније ратне машине, што за мале земље није било могуће применом конвенционалних стратегија.⁸³

Након завршетка Другог светског рата, према Милошу Прелевићу, епоха прерастања социјализма у светски процес условила је укључивање свих потенцијала државе у оружану борбу, а концепт наоружаног народа постаје један вид антиимперијалистичког инструмента борбе против конвенционалних (стајаћих) војних снага.⁸⁴ Тако и Виктор Бубањ указује да су појаве самоуправног

⁷⁸ „Zakon o opštenarodnoj odbrani”, Službeni vojni list, br. 12, Beograd, 1982.

⁷⁹ Nikola Ljubičić, „Opštenarodna odbrana Jugoslavije” u Rajko Tanasković (ur.), *Opštenarodna odbrana u teoriji i praksi*, Narodna armija, Beograd, 1974, str. 64.

⁸⁰ Ivo Goldstein, „Podruštvljavanje odbrambenog sistema u Jugoslaviji 1945–1983. godine”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 17, br. 1, 1985.

⁸¹ Nikola Ljubičić, *Opštenarodna odbrana strategija mira*, Komunist, Beograd, 1976, str. 98.

⁸² Miloš Prelević, *Naoružani narod*, NIO Poslovna politika, Beograd, 1983, str. 6.

⁸³ Josip Broz Tito, „Samoupravni sistem i opštenarodna odbrana”, *Vojno delo*, vol. 1, br. 70, 1970, str. 5.

⁸⁴ Miloš Prelević, *Naoružani narod*, op. cit., p. 38.

социјализма и несврстаности нови историјски феномени, а као такви за последицу морају имати развој нове доктрине.⁸⁵

Инвазија Варшавског пакта на Чехословачку 1968. године, као једна од прекретница југословенске политике одбране, али и спољне политике, указала је на ограничења дотадашњег стратешког концепта одбране тежишно фокусираног на Југословенску народну армију (у даљем тексту: ЈНА), која је, према процени југословенских планера, сама могла да одбије ограничену агресију суседа, али не и напад велике силе попут САД или Совјетског Савеза, при чему се полазило од претпоставке да у условима биполарног поретка ниједан блок не би толеришао директну агресију другог на СФРЈ.⁸⁶

Иако су тадашњи прорачуни указивали да би за ефикасну одбрану територије био потребан знатно већи број војника него што је држава могла да финансира, ограничени ресурси усмерили су одбрамбено планирање ка концепту заснованом на искуствима партизанског рата, који је полазио од ускраћивања контроле над територијом кроз ослањање на локалне ресурсе, неконвенционалне облике борбе и дуготрајан отпор.⁸⁷ Овај приступ створио је територијалну одбрану као део оружаних снага СФРЈ и један од кључних механизма одвраћања, који је званично интегрисан Законом о народној одбрани СФРЈ из 1969. године,⁸⁸ а оружане снаге су требале бити оспособљене за вођење фронталног, комбинованог и партизанског облика оружане борбе, уз свеобухватно учешће становништва у борби и отпору.⁸⁹

И док је ЈНА била заједничка „федерална” оружана сила СФРЈ, територијална одбрана је била оружана сила њених република, као најшири облик организовања становништва за оружану борбу, обављање задатака друштвене самозаштите и пружање оружаног отпора, а формално је тежила омогућавању масовног учешћа

⁸⁵ Viktor Bujanj, *Doktrina pobjede*, Narodna armija, Beograd, 1972, str. 13-14.

⁸⁶ Richard C. Herrick, *The Yugoslav People's Army: its military and political mission*, Master's thesis, Naval Postgraduate School, Monterey California, 1980, p. 50.

⁸⁷ Ibidem, p. 53.

⁸⁸ „Zakon o narodnoj odbrani”, Službeni list SFRJ, br. 8, Beograd, 1969.

⁸⁹ Mihajlo Vučinić, Ilija Nikezić i Boško Todorović, *Koncepcija, doktrina i sistem opštenarodne odbrane*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1989, str. 384.

грађана у оружаном борби.⁹⁰ У пракси, у случају инвазије на СФРЈ, ЈНА би водила фронталну борбу са циљем задржавања агресора довољно дуго да се у позадини спроведе масовна мобилизација кроз јединице територијалне одбране, уз опцију прерастања свих снага у партизанске јединице у случају окупације дела или целе територије.

Дакле, територијална одбрана у одбрамбеном смислу имала је за циљ пружање подршке ЈНА (вођење позадинске борбе), ускраћивање лаке окупације и критичних локација од значаја за одбрану,⁹¹ док је у политичком смислу имала за циљ даљу децентрализацију СФРЈ и заштиту републичких надлежности, обезбеђујући свакој републици сопствене оружане капацитете као средство одвраћања потенцијалне интервенције ЈНА у процесу унутрашњих политичких реформи усмерених ка конфедерализацији државе.⁹² Разрађена је, између осталог, као последица инвазије Совјетског Савеза на СФРЈ након инвазије истог на Чехословачку 1968. године, као и у оквиру процеса аутономизације република и потребе за смањењем издвајања за војску, која је наметнута услед процеса реформе економије државе 1965. године.⁹³ Кључна логика југословенских планера у том периоду почивала је на уважавању да је одбрамбена мотивација становништва снажније везана за републички и локални идентитет, те да се управо тај облик идентификације може институционално каналисати и интегрисати у шири одбрамбени систем, ради заштите југословенског простора у целини.

Стратегија оружане борбе из 1983. године такође представља један од кључних докумената од значаја за одвраћање СФРЈ, првенствено имајући у виду да јасно дефинише оружане снаге СФРЈ као незаменљив фактор одвраћања од агресије,

⁹⁰ Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, *Strategija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite SFRJ*, Centar oružanih snaga za strategijska istraživanja i studije „Maršal Tito”, Beograd, 1987, str. 54–55.

⁹¹ Richard C. Herrick, *The Yugoslav People's Army: its military and political mission*, op. cit., p. 15.

⁹² Richard V. Burks, *The National Problem and the Future of Yugoslavia*, RAND Corporation, Santa Monica, California USA, 1971, p. 22.

⁹³ Richard C. Herrick, *The Yugoslav People's Army: its military and political mission*, op. cit., p. 27.

као претње безбедности коју документ препознаје као кључну.⁹⁴ Тако је и Душан Миљанић приметио да земље попут СФРЈ које доследно спроводе независну и несврстану политику своју стратегију одвраћања не могу заснивати на нуклеарном оружју, јер га немају, нити искључиво конвенционалном одвраћању, јер, између осталог, не могу економски и технолошки издржати трку у наоружању коју би таква стратегија произвела.⁹⁵

Сходно наведеном, досадашња истраживања у области одвраћања СФРЈ ограничена су на појединачне механизме одвраћања попут општенародне одбране и друштвене самозаштите, територијалне одбране,⁹⁶ спољне политике и чланства у Покрету несврстаних,⁹⁷ као и конкретних студија случаја⁹⁸ и концепта наоружаног народа,⁹⁹ без детаљне и свеобухватне анализе свих механизма одвраћања и узрока њиховог развоја као целине. Иако методолошки озбиљна и аналитички детаљна, тадашња истраживања била су у значајној мери обликована доминантним идеолошким оквиром, са пренаглашеним фокусом на афирмацији искустава народноослободилачке борбе и улоге Јосипа Броза Тита, што је ограничавало дубље критичко разматрање осталих чинилаца, попут економског, политичког и технолошког, који утичу на формирање доктрина и стратегија држава.¹⁰⁰

Стратегија ОНО и ДСЗ није реализовала основне задатке за које је пројектована (иако није било агресије на СФРЈ, она је подлегла унутрашњим претњама и распала се као држава), али сам модел на којем је стратегија заснована има

⁹⁴ Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, *Strategija oružane borbe*, Centar za strategijska istraživanja Generalštaba Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1983, str. 102.

⁹⁵ Dušan Miljanić, „Strategija odvracanja od agresije u savremenim međunarodnim odnosima”, *Vojno delo*, vol. 6, no. 79, 1979, str. 77.

⁹⁶ Mihajlo Vučinić, „Jedinice teritorijalne odbrane u organizaciji udruženog rada”, *Vojno delo*, vol. 2, br. 75, 1975; Rajko Tanasković, „Strategijska uloga teritorijalne odbrane”, *Vojno delo*, vol. 6, br. 78, 1978.

⁹⁷ Edvard Kardelj, *Međunarodni odnosi i nesvrstanost*, Komunist, Ljubljana, 1979; Nikola Ljubičić, „Nesvrstanost i opštenarodna odbrana”, *Vojno delo*, vol. 5, no. 81, 1981; Leo Mates, „Korjeni odbrambene doktrine i vanjske politike Jugoslavije”, *Vojno delo*, vol. 1, no. 79, 1979; Gavro Perazić, „Neki spoljnopolitički aspekti koncepcije opštenarodne odbrane”, *Vojno delo*, vol. 3, br. 71, 1971.

⁹⁸ Veljko Blagojević, „Iskustva i izazovi Srbije u realizaciji strateškog odvracanja”, op. cit., str. 229.

⁹⁹ Miloš Prelević, *Naoružani narod*, op. cit; Živko Došen, *Socijalizam i odbrana*, Globus, 1987; Anton Bebler, „Naoružani narod u predmarksovoj društvenoj misli”, *Vojno delo*, vol. 6, br. 74, 1974; Mihajlo Vučinić, „Naoružani narod – osnov koncepcije opštenarodne odbrane”, *Vojno delo*, vol. 1, br. 69, 1969.

¹⁰⁰ Veljko Kadijević, „Podsećanje na rad u časopisu „Vojno delo””, *Vojno delo*, vol. 6, br. 98, 1998, str. 30.

традицију у нашем друштву, на чијим је организационим и функционалним основама могуће формирати савремени систем свеобухватне одбране уз одређена ограничења.¹⁰¹

1.1.5. Одвраћање Републике Србије

Након распада СФРЈ, али и Савезне Републике Југославије и Државне заједнице Србија и Црна Гора, новонастала Република Србија нашла се у новом и много сложенијем безбедносном окружењу. Као жртва агресије 1999. године од стране НАТО, суочава се са стратешком дилемом у избору између чланства у систему колективне одбране или војне неутралности као стратегији одвраћања. Уместо класичне стратегије у виду чланства у систему колективне одбране, Република Србија се у великој мери ослањала на војну неутралност, као и на политику балансирања између великих сила, како би сачувала свој маневарски простор у условима све веће геополитичке конкуренције у Југоисточној Европи.¹⁰² Ситуацију компликује и то што Република Србије нема орган којем је додељена надлежност за руковођење стратешким одвраћањем, чиме је ограничена могућност праћења конкретних докумената и политика од значаја за одвраћање.¹⁰³

Како су 2009. године усвојена прва највиша стратешка документа у области безбедности и одбране од обнове независности 2006. године, Република Србија поставља темеље за стратешко планирање земље. Израђено је неколико јавних стратешких и других докумената од значаја за одвраћање земље, а које је потребно анализирати у дисертацији, попут: 1) Стратегија националне безбедности Републике Србије из 2009. и 2019. године;¹⁰⁴ Стратегија одбране Републике Србије из 2009. и 2019. године;¹⁰⁵ Сажетка Концепта тоталне одбране

¹⁰¹ Veljko Blagojević, *Moć i sila: Srbija i vojni faktor u međunarodnoj politici*, op. cit., str. 403.

¹⁰² Dragan Đukanović and Marko Dašić, „Serbia’s positioning in the central European context: Between the “two/three” concepts of Central Europe”, *Međunarodni problemi*, vol. 76, no. 3, 2024, p. 374.

¹⁰³ Veljko Blagojević and Tihomir Radanović, „Strategic deterrence: The key competences of the state bodies of the Republic of Serbia”, *Vojno delo*, vol. 74, no. 4, 2022, p. 36.

¹⁰⁴ „Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 88, Beograd, 2009; „Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 94, Beograd, 2019.

¹⁰⁵ „Strategija odbrane Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 88, Beograd, 2009; „Strategija odbrane Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 94, Beograd, 2019.

из 2024. године;¹⁰⁶ Сажетка Стратегијског прегледа одбране Републике Србије из 2025. године;¹⁰⁷ Беле књига одбране Републике Србије из 2010. и 2023. године.¹⁰⁸ С тим у вези, ради разумевања механизма одвраћања Републике Србије, потребно је разумети њене формалне елементе декларисане у стратешким документима у области безбедности и одбране: 1) Војну неутралност; 2) Спољнополитички елемент одвраћања; 3) Јачање Војске Србије и оспособљавање становништва за одбрану.

Истраживање конкретних механизма одвраћања Републике Србије није могуће без разумевања улоге коју војна неутралност има у одвраћању. Изузев резолуције Народне скупштине Републике Србије (и помињања војне неутралности у стратегијама из 2019. године *prim. aut.*), Република Србија нема значајну традицију реализације политике неутралности, за разлику од већине неутралних држава у Европи, где је тај статус јасно дефинисан највишим националним законодавним актима и где је политика неутралности постала традиционални елемент спољнополитичке оријентације.¹⁰⁹ Према Благојевићу, ситуацију компликује и то што се Република Србија никада није определила за сталну неутралност, која је правно обавезујућа категорија, већ само за унилатерални објаву да ће спроводити политику војне неутралности, па самим тим ни нема права да очекује никакву међународноправну заштиту уколико јој буде угрожен суверенитет, која иначе следује стално неутралним земљама.¹¹⁰ Дакле, у случају агресије, не постоји правна гаранција да ће њен статус штитити друге државе, што оснажује потребу државе да се ослања на сопствене капацитете и тоталну одбрану као приступ политици одбране Републике Србије.

Тако Милош Јовановић анализира војну неутралност као стратегију одвраћања у контексту доприноса функцији одвраћања Републике Србије. И док војна

¹⁰⁶ „Sažetak Koncepta totalne odbrane”, *Ministarstvo odbrane Republike Srbije*, Beograd, 2024.

¹⁰⁷ „Sažetak Strategijskog pregleda odbrane Republike Srbije”, *Ministarstvo odbrane Republike Srbije*, Beograd, 2025.

¹⁰⁸ „Bela knjiga odbrane Republike Srbije”, *Ministarstvo odbrane Republike Srbije*, Beograd, 2010; „Bela knjiga odbrane Republike Srbije”, *Ministarstvo odbrane Republike Srbije*, Beograd, 2023.

¹⁰⁹ Veljko Blagojević, „Potencijal politike neutralnosti Republike Srbije u savremenim međunarodnim odnosima”, u Srđan Korać (ur.), *Uticaj vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2016, str. 240.

¹¹⁰ Veljko Blagojević, *Moć i sila: Srbija i vojni faktor u međunarodnoj politici*, op. cit., str. 421.

неутралност, према Јовановићу, искључује један од класичних модела одвраћања у виду чланства у војном савезу и недвосмислено представља препреку у погледу одвраћања, она ипак потврђује виталност нематеријалних елемената моћи, чиме, парадоксално, директно доприноси јачању функције одвраћања, посебно имајући у виду примену концепта тоталне одбране.¹¹¹ Другим речима, војна неутралност може допринети јачању функције одвраћања, посебно у свету растуће мултиполарности.¹¹²

Са друге стране, Миломир Степић преиспитује улогу коју војна неутралност као стратегија одвраћања Републике Србије може имати у будућности, посебно имајући у виду корените промене у хијерархији светских сила и процеса мултиполаризације међународног поретка, што намеће потребу за преиспитивањем, прилагођавањем, или одрицањем војне неутралности као стратегије одвраћања.¹¹³ Он такође истиче да војна неутралност у будућности неће моћи да обухвата, нити је икада искључиво обухватала интровертно ослањање на сопствене снаге, макар оно било подржано мултивекторском инфлацијом стратешких партнерстава.¹¹⁴

Спољнополитички елемент одвраћања Републике Србије уопштено је декларисан у Стратегији одбране Републике Србије из 2019. године, а у пракси га је могуће пронаћи у виду горе-поменутог проширеног одвраћања, првенствено према Србима који живе у региону.¹¹⁵ Поред проширеног одвраћања, спољнополитички елемент одвраћања покушава инструментализовати дипломатију као механизам одвраћања, кроз сарадњу Републике Србије са државама региона, тежњи ка чланством у ЕУ, као и сарадњом са најутицајнијим силама света. На тај начин, спољнополитички елемент одвраћања може се приказати као вид општег

¹¹¹ Miloš Jovanović, „The contradictions between military neutrality and the principle of deterrence: The case of Serbia”, op. cit., p. 63.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Milomir Stepić, „Celishodnost vojne neutralnosti Srbije kao instrumenta strateškog odvracanja u kontekstu globalnih geopolitičkih trendova”, u Veljko Blagojević (ur.), *Neutralnost i strateško odvracanje*, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2022, str. 114.

¹¹⁴ Ibidem.

¹¹⁵ Milan Igrutinović, „Strah i ambicija: Srbija, vojna neutralnost i prošireno odvracanje” op. cit., str. 53.

одвраћања, тј. континуирану и сталну политику државе, која се не заснива само на *ad hoc* ситуацијама или кризама и реаговању на њих.

За разлику од СФРЈ, која је располагала широком мрежом дипломатских односа кроз Покрет несврстаних и тиме имала могућност да користи дипломатске канале као механизам одвраћања, Република Србија нема упоредив механизам колективног деловања или стабилан савезнички оквир. Одсуство институционализованих облика међународног повезивања условљава Републику Србију да своје спољнополитичке и безбедносне капацитете не може ослањати на мултилатералним дипломатским везама, већ су они у значајној мери персонализовани. Њена спољна политика се у великој мери заснива на индивидуалном ауторитету политичког руководства, пре свега председника државе, а не на трајним институционалним структурама и системским савезништвима. Та персонализација дипломатије умањује могућност коришћења дипломатских ресурса као механизма одвраћања, јер такви односи немају стабилност, трајност ни предвидљивост неопходну за ефекат одвраћања.

Иако је улога дипломатије у одвраћању првенствено схваћена као радар за рано упозорење на могуће угрожавање безбедности деловањем спољног фактора, она такође има и улогу и ефикасној примени начела веродостојности у одвраћању, кроз правовремено извештавање и пласирање дискурса субјектима међународних односа.¹¹⁶

Јачање Војске Србије и оспособљавање становништва за одбрану, према стратешким документима Републике Србије из 2019. године, може се објаснити кроз следеће поделементе: 1) Тоталну одбрану; 2) Одржавање и развој способности система одбране; 3) Прикупљање, анализу и процену података и информација о потенцијалним и реалним опасностима.

Први и други поделементи стратегије одвраћања Републике Србије су уско повезани. Одржавање и развој способности система одбране представља једну од

¹¹⁶ Veljko Blagojević, „Serbian diplomacy in deterrence”, *Srpska politička misao*, vol. 81, no. 3, 2023, p. 171.

најважнијих функција система одбране и односи се на утврђивање постојећих и потребних способности система одбране, ради идентификације јаза у способностима (енг. *capability gap*), који је потребно превазићи, како би систем одбране достигао циљеве због којих је и успостављен. Како је изузетно изазовно бранити земљу од далеко надмоћнијег противника (какав је потенцијално НАТО) ослањањем искључиво на професионалну војску, Република Србија определила се за приступ политици одбране у виду тоталне или свеобухватне одбране земље, чији развој и примена би требало допринети развоју различитих способности система одбране. Тако Стратегија националне безбедности Републике Србије указује да ће се, у циљу одвраћања од оружаног угрожавања и ефикасне одбране земље, разрадити и применити концепт тоталне одбране, који, између осталог, представља један од кључних инструмената за јачање Војске Србије и оспособљавање становништва за одбрану земље.¹¹⁷

Међутим, изазов у одвраћању од оружаног угрожавања јесте и то што наведена стратегија, нити друга државна документа, услед стратешког лутања земље, никада нису навели, чак ни посредно, због кога се развијају предметни концепти, али и стратегије одвраћања? Како Копанја примећује, непостојање прецизно наведеног субјекта или субјеката које Република Србија настоји одвратити чини ефективност одвраћања упитним.¹¹⁸ Са друге стране, упитно је и увећање трошка агресије од стране противника, услед примене тоталне одбране од стране Републике Србије, посебно ако је противник далеко надмоћнији.

Стратегије из 2019. године нису прва документа у којима се тотална одбрана спомиње као приступ политици одбране Републике Србије. Иако је Стратегија одбране Републике Србије из 2009. године на само једном месту споменула тоталну одбрану као основну стратешку поставку одбране Републике Србије,¹¹⁹ она се није разрадила до 2023. године, где је и тада тотална одбрана разрађена у виду концепта, тј. скупа различитих идеја и замисли о начину организовања

¹¹⁷ „Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije”, op. cit., str. 36.

¹¹⁸ Mihajlo Kopanja, „Effective deterrence: When is deterrence the “right” strategy for achieving national interests?”, op. cit., p. 90.

¹¹⁹ „Strategija odbrane Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 88, Beograd, 2009.

тоталне одбране земље. Значај стратегије из 2019. године у домену одвраћања огледа се у другом поглављу где се наводе два одвраћајућа фактора у виду политике војне неутралности и јачања Војске Србије и оспособљавања становништва за одбрану, али и два фактора смањења могућности оружаног напада, у виду наставка евроинтеграционих процеса и унапређења сарадње са државама региона и најугицајнијим државама света.¹²⁰

Сходно наведеном, на принципима нових стратегија из 2019. године, али и темељима Стратегије ОНО и ДСЗ, накнадно се створио и Концепт тоталне одбране, који би требао ујединити дипломатске, економске, информативне, војне и остале инструменте националне моћи, ради здруженог деловања у циљу одвраћања (мир/криза) или општеномодног отпора и оружане борбе у случају рата.¹²¹ Поред стратегија, које само уопштено спомињу тоталну одбрану, пре званичног усвајања Концепта тоталне одбране, Република Србија је одређене елементе тоталне одбране објавила у Белој књизи одбране Републике Србије из 2023. године, што је и био кључни разлог објављивања наведеног документа.¹²² Накнадно, Министарство одбране Републике Србије је 2024. године на сајту објавило и Сажетак Концепта тоталне одбране, у оквиру којег се образлажу елементи тоталне одбране, без поверљивих података које Концепт тоталне одбране садржи.

Како је Стратегија ОНО и ДСЗ, која је донета у самоуправном социјалистичком режиму, била инспирација за израду Концепта тоталне одбране, он је у многим деловима задржао терминологију и логику претходног система, без његових идеолошких елемената. С тим у вези, остаје отворено питање оправданости преузимања истог стратешког концепта одбране у битно измењеним стратешким околностима, с обзиром на то да се Република Србија налази у потпуно

¹²⁰ Isidora Pop-Lazić, „Croatia and the strategy of (extended) deterrence in the context of the Ukraine conflict: Normative foundations and practical challenges”, *Nacionalni interes*, vol. 50, no. 1, 2025, pp. 102-103.

¹²¹ Vangel Milkovski and Sandra Božić, „The concept of total defence in the deterrence strategy of the Republic of Serbia”, op. cit., p. 17; Miloš R. Milenković i Milovan R. Subotić, „Nevojni aspekti strateškog odvracaња”, *Vojno delo*, vol. 4, br. 22, 2024, str. 60.

¹²² Marko Golubović, „The role of the White paper on defence in the system of defence of the Republic of Serbia”, *Vojno delo*, vol. 76, no. 3, 2024, p. 64.

другачијем међународном, геополитичком и безбедносном положају у односу на СФРЈ.

Поред наведеног, Министарство одбране Републике Србије објавило је и Сажетак Стратегијског прегледа одбране Републике Србије 2025. године, који представља документ планирања одбране у којем се даје сажет преглед стања одбрамбених способности (енг. *capabilities*) и достигнутог степена развоја одбране, утврђују потребне способности, стратешка опредељења и приоритети развоја система одбране, као и друга питања значајна за функционисање и развој система одбране. Одвраћање се у целом документу спомиње на три места и то искључиво симболично, у виду ставова да војна одбрана почива на способностима Војске Србије и других наоружаних снага одбране за одвраћање, да развојем способности Војске Србије држава обезбеђује ефикасно одвраћање од оружане агресије и спречавање стратешког изненађења, али и веома специфичног става да ће Ратно ваздухопловство и противваздухопловна одбрана развијати способности за одвраћање од агресије и слично.¹²³ Наведена документа пружају увид у два механизма одвраћања Републике Србије: 1) Развој способности Војске Србије; 2) Развој способности Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране за одвраћање од агресије. Други механизам се односи на набавку специфичних видова наоружања, који могу нанети неприхватљиве губитке потенцијалном противнику, попут савремених ПВО система и слично, а имајући у виду специфичан геостратешки положај Републике Србије.

Из наведеног се може приметити потпуна нецеловитост и неконзистентност стратегије одвраћања Републике Србије, која у различитим стратешким документима, различито одређује механизме одвраћања земље и неосновано наглашава једне на уштрб других (на пример, развој способности Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране за одвраћање од агресије).

Специфичан допринос студијама одвраћања Републике Србије пружа и Станислав Стојановић, који анализира везу између стратешке културе српског народа и војне

¹²³ „Sažetak Strategijskog pregleda odbrane Republike Srbije”, op. cit., str. 17–18.

неутралности, указујући на то да „високо вреднован однос према слободи, независности, спремност на жртву за више циљеве, као и посебан друштвени статус војске, представљају суштинске постулате српске стратешке културе и као такви представљају аспект стратегије одвраћања од суштинског значаја”.¹²⁴

Наведена специфичност огледа се у схватању стратешке културе као механизма одвраћања Републике Србије, где се у досадашњим студијама одвраћања Републике Србије стратешка култура ретко уврштава у механизме одвраћања. У овом случају, стратешка култура као механизам одвраћања представља један од неконвенционалних или алтернативних механизма одвраћања, својствена отпорности друштва као неодвојивом делу тоталне одбране земље. Како Стојановић примећује, сазнања потенцијалних противника о односу српског народа према слободи и независности умањује спремност противника да угрозе националну безбедност, што указује на потребу да стратешка култура буде део програма даљег системског приступа унапређењу капацитета војне неутралности и стратегије одвраћања на којој она треба да заснива своју делотворност.¹²⁵

Међутим, отвара се питање у којој мери овакви ставови одражавају стварно расположење становништва у савременим околностима. У том контексту, корисно је размотрити и улогу доносилаца одлука у артикулацији и легитимизацији тоталне одбране. Успешност примене оваквог концепта зависи не само од културних образаца, већ и од тога да ли доносиоци одлука поседују довољан степен легитимитета и кредибилитета да друштву представе тоталну одбрану као легитимну и прихватљиву стратегију. Уколико ови предуслови изостану, остаје упитно у којој мери народ заиста може и жели да се идентификује са таквим моделом одбране.

Трећи званичан елемент одвраћања Републике Србије огледа се у прикупљању, анализама и проценама података и информација о потенцијалним и реалним опасностима по безбедност Републике Србије. У питању је класичан вид већински

¹²⁴ Stanislav Stojanović, „Srpska strateška kultura i strategija odvracanja”, u Veljko Blagojević (ur.), *Neutralnost i strateško odvracanje*, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2022, str. 191.

¹²⁵ Ibidem.

општег одвраћања, којим држава настоји имати правовремене податке и информације, како би прилагодила своју политику националне безбедности савременим трендовима и изазовима и претњама безбедности.

1.1.6. Одвраћање Швајцарске

У академским и стручним круговима, када се расправља о систему одбране Швајцарске, обично се говори да Швајцарска нема војску, јер је сама Швајцарска једна војска.¹²⁶ Самим тим, да бисмо разумели начин на који стратегије одбране и одвраћања Швајцарске функционишу, потребно је разумети улогу коју у одвраћању земље имају кључни механизми одвраћања попут флексибилног тумачења војне неутралности, географског положаја, тоталне одбране, друштвене отпорности (енг. *civil resilience*), отпора становништва (енг. *civil resistance*) и способности брзе мобилизације друштва за одбрану земље, као и банкарског система Швајцарске. У питању су класични облици одвраћања ускраћивањем, где се кроз наведене механизме, потенцијалном агресору ускраћује брза победа и експлоатација окупираних територија.

Швајцарска представља један од најдуготрајнијих примера званично признате, али и неконзистентне, сталне неутралности, коју држава користи као механизам за остваривање властитих спољнополитичких и безбедносних циљева, али и као оправдање за увећано трошење за одбрану земље.¹²⁷ Корени швајцарске неутралности сежу и до Вестфалског мира 1648. године (поједини аутори је вежу и за Битку код Марињана 1515. године),¹²⁸ а потврђена је на Бечком конгресу 1815. године, када је њен статус неутралне државе међународно признат и гарантован.¹²⁹ Неутралност Швајцарске, поред међународног аспекта, утврђена је и чланом 185. Устава Швајцарске, који обавезује владу и парламент да спроводе

¹²⁶ Siniša Tatalović, „Odbrambeni sustav Švicarske”, *Politička misao*, vol. 28, br. 4, Zagreb, 1991, str. 100.

¹²⁷ Laurent Goetschel, *What does neutrality mean for Switzerland?*, University of Basel - Unibas.ch, Basel, 2022; Georg Kreis, *What does neutrality mean for Switzerland?*, University of Basel – Unibas.ch, Basel, 2022.

¹²⁸ Edgar Bonjour, *Geschichte der schweizerischen Neutralität*, Helbing and Lichtenhahn, Basel, 1965.

¹²⁹ Thomas Fitschen, *Vienna Congress (1815)*, Oxford Public International Law, Oxford, 2015.

мере за очување сигурности, независности и неутралности државе.¹³⁰ Кључни разлози швајцарске неутралности јесу финансијске (Швајцарска не одржава велику стајаћу војску), географске (тешко проходан терен) и историјске/традиционалне природе (неутралност као идентитет и историјско наслеђе).¹³¹

Геостратешки положај Швајцарске, смештене у средишту Европе и окружене историјски значајним војно-политичким силама које су кроз историју имале претензије на њену територију, условио је развој специфичног приступа одбрани, што је посебно занимљиво, имајући у виду да савремена Швајцарска дели и идентитетске и културолошке вредности европских земаља које су чланице НАТО.

Током Хладног рата, Швајцарска се, заједно са војно неутралном Аустријом и војно несврстаном СФРЈ, налазила у ширем појасу држава које су чиниле тампон зону између два супротстављена војно-политичка блока. Завршетак Хладног рата и распад Совјетског Савеза 1991. године довели су до радикалне трансформације међународног поретка и стратешког окружења Швајцарске. Иако је нестанком Варшавског пакта нестала и директна блоковска претња у њеном непосредном окружењу, Швајцарска није напустила основне постулате своје стратегије одбране. Напротив, концепт одвраћања ускраћивањем задржао је централно место, али је прилагођен новим облицима угрожавања, имајући у виду непостојање директне претње од стране НАТО који је, у тренутном контексту, скоро у потпуности окружује.

Швајцарски приступ „оружане неутралности”, посебно након завршетка Хладног рата, трпео је бројне изазове. Тако Марк Девор (енг. *Marc R. DeVore*) и Армин Штели (нем. *Armin B. Stähli*) указују да савремени стратегијски контекст

¹³⁰ „Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft”, *Bundesversammlung AS 1999 2556*, Bern, 1999.

¹³¹ Siniša Tatalović, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila, *Suvremene sigurnosne politike – države i nacionalna sigurnost početkom 21. stoljeća*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2008, str. 235-255 i 409-418; Thomas Bernauer, „Austrian and Swiss Foreign Policy: A Comparison and Research Agenda”, *Austrian Journal of Political Science*, vol. 51, no. 4, Wien, 2023, p. 35.

Швајцарске није превасходно резултат аутономних стратешких избора државе, већ последица ширих структурних промена у међународном окружењу, где ови процеси постепено умањују могућност потпуно самосталног обезбеђивања безбедности и повећавају ослањање Швајцарске на спољне факторе и сарадњу, без обзира на формално задржавање политике војне неутралности.¹³² То потврђује и Стратегија политике безбедности Швајцарске из 2026. године која још флексибилније посматра војну неутралност, где наглашава потребу Швајцарске да унапреди способности одбране кроз јачање сопствених оружаних снага, које би задржавале агресију што је дуже могуће, али и уз потенцијалну сарадњу са другим партнерима, уколико то буде потребно.¹³³ Другим речима, швајцарски стратеги оставили су могућност напуштања војне неутралности у случају агресије на њихову земљу и додатно проширили већ флексибилно тумачење неутралности ове земље, на шта је веома јасно и недвосмислено указано новом стратегијом у области безбедности.¹³⁴

Руско-украјински сукоб из 2022. године додатно је подстакао Швајцарску да ревидира одбрамбену политику, при чему се у стратешким документима након 2022. године препоручује још флексибилније тумачење неутралности и јачање сарадње са НАТО и ЕУ, у односу на извештај из 2021. године, када неутралност није довођена у питање.¹³⁵ Тако редеофинисана неутралност ставља нагласак на мултилатерално деловање и међународну сарадњу, при чему се неутралност користи као инструмент у случајевима када други механизми не дају резултате, уз посебан фокус на учешће у међународним мисијама подршке миру и управљања кризама, као и на сарадњу са суседним државама и међународним организацијама.¹³⁶

¹³² Marc R. DeVore and Armin B. Stähli, „From armed neutrality to external dependence: Swiss security in the 21st century”, *Swiss Political Science Review*, vol. 17, no. 1, 2011, p. 22.

¹³³ „The Security Policy Strategy of Switzerland 2026”, *State Secretariat for Security Policy SEPOS*, Bern, 2025, p. 32.

¹³⁴ Ibid. p. 33.

¹³⁵ „The Security Policy Strategy of Switzerland 2026”, op. cit. p. 14; „Switzerland’s Security”, *Federal Intelligence Service FIS*, Bern, 2025; „The security policy of Switzerland: Report of the Federal Council”, *Swiss Federal Council*, Bern, 2021, p. 23; „Supplementary report to the report on security policy of 2021 on the consequences of the war in Ukraine”, *Swiss Federal Council*, Bern, 2022, p. 3.

¹³⁶ Jonas Hagmann et al., „The Programmatic and Institutional (Re-)Configuration of the Swiss National Security Field”, *Swiss Political Science Review*, vol. 24, no. 3, 2018, p. 215.

Међутим, неутралност Швајцарске као механизам одвраћања сама по себи није довољна да одврати потенцијалног агресора, већ је потребна решеност угрожене државе за одбрану, како је слабост у посвећености, кредибилитету или способностима браниоца довољна да подстакне агресивног противника на нежељену акцију.¹³⁷ У случају агресије, потенцијално чланство Швајцарске у НАТО услед редефинисаног тумачења неутралности и ставова из нових стратешких докумената би пружио још значајнији слој одвраћања заснован на војној, али и логистичкој и материјалној подршци земљи од стране НАТО и ЕУ чланица, иако је упитан начин на који би овакав аранжман функционисао, имајући у виду чланство и/или сарадњу који би уследили тек након агресије.

Са друге стране, планински рељеф, уска комуникациона чворишта и ограничени правци маневра значајно отежавају брзо напредовање и одрживу контролу територије од стране потенцијалног агресора. Алпски терен природно подстиче стратегију одвраћања ускраћивањем, будући да фаворизује одбрамбена дејства, дуготрајан отпор и децентрализовано и дуго вођење борбе, док истовремено повећава логистичке трошкове и рањивост нападачких снага. У том контексту, географија не делује само као физичка препрека, већ као структурни множилац одбрамбених способности који може омогућити Швајцарској да, и уз ограничене офанзивне капацитете, одврати потенцијалну агресију кроз повећање неизвесности и снижавање вероватноће брзог и политички прихватљивог успеха агресора.¹³⁸ Управо природан терен има функцију сличну оној коју је територијална одбрана имала у систему општенародне одбране СФРЈ, служећи као механизам за добијање времена и одлагања потпуне окупације, како би се целокупно друштво мобилисало за одбрану земље.

Тотална одбрана Швајцарске (нем. *gesamtverteidigung*), први пут званично усвојена као концепт кроз извештај о безбедносној политици из 1973. године, интегрише војне и цивилне механизме ради очувања независности државе, територијалног интегритета и заштите становништва, при чему је њена логика

¹³⁷ John Deyer and Neal G. Jesse, „Swiss Neutrality Examined: Model, Exception or Both?“, *Journal of Military and Strategic Studies*, vol. 15, no. 3, 2014, p. 76.

¹³⁸ Colin S. Gray, „Geopolitics and Deterrence“, *Comparative Strategy*, vol. 31, no. 4, 2012, p. 315.

усмерена на превенцију, одвраћање и одбрану.¹³⁹ Тотална одбрана била је природно решење за земљу која је у блиском окружењу имала два хегемона, слично као што и земље које су у НАТО, попут балтичких земаља, развијају тоталну одбрану, имајући у виду да су у питању државе на првој линији фронта НАТО и граниче са Руском Федерацијом, као декларисаном кључном претњом суверенитету и територијалном интегритету ових држава. Овај приступ почива на милицијском принципу организовања војске (сви грађани су војно обучени и учествују у одбрани земље, било војно или цивилно), који тежи да обезбеди масовну мобилизациону способност уз минималан стални састав, док је територијална организација усмерена на координацију свих елемената система, а не на класичну територијалну одбрану.¹⁴⁰

Самим тим, војна одбрана Швајцарске, заснована на милицијској војсци, захтева дугорочно изграђен и институционализован систем који обухвата уставно-правну и друштвену подршку, адекватне финансијске и логистичке капацитете, ефикасну организацију и обуку, јасно дефинисане мисије и континуирано прилагођавање доктрине процени претњи, те као такав представља производ историјског искуства земље.¹⁴¹ Са друге стране, цивилна одбрана Швајцарске допуњује војну одбрану кроз механизме цивилне заштите и других делова цивилне одбране, који су првобитно развијени 1962. године.¹⁴²

Тотална одбрана, која је кроз историју земље имала многе облике, у периоду Хладног рата била је директно усмерена на сценарио оружане агресије великих сила, а у савременом швајцарском случају наставља и да институционално функционише као Швајцарска мрежа безбедности (нем. *Sicherheitsverbund Schweiz*) у 21. веку која integriше савезне, кантоналне и општинске инструменте политике безбедности, обухвативши и друге димензије друштва попут економске,

¹³⁹ „Die Sicherheitspolitik der Schweiz (Konzeption der Gesamtverteidigung)”, *Bundesversammlung BBl 1973 II 112*, Bern, 1973.

¹⁴⁰ Anđelija Đukić i Dejan Vuletić, „Organizacija sistema totalne odbrane prema konceptu totalne odbrane na primeru Švajcarske, Švedske i Srbije”, *Međunarodni problemi*, vol. 75, no. 4, 2023, pp. 628-629.

¹⁴¹ Claude Bonard, „The Cornerstones of the Swiss security policy”, *Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem*, vol. 2, no. 7, 2016, p. 198.

¹⁴² George J. Stein, „Total defense: A comparative overview of the security policies of Switzerland and Austria”, *Defense Analysis*, vol. 6, no. 1, 1990, p. 19.

еколошке, технолошке, политичке и друштвене.¹⁴³ За швајцарске стратеге, војска и сви њени елементи представљају последњу линију одбране земље, којој претходе сви остали механизми који за циљ имају одвраћање противника.¹⁴⁴ У швајцарском случају, континуитет тоталне одбране не може се у потпуности објаснити рационалном проценом претњи (НАТО не представља претњу по безбедност земље, а Швајцарска не граничи са Руском Федерацијом), већ превасходно произилази из политичких (непосредна демократија, кантони, општине), идентитетских (неутралност) и историјских чинилаца, при чему се рационално-стратешки аргументи јављају као механизми адаптације и оправдања постојећег концепта у измењеном безбедносном окружењу.

Отпорност и отпор становништва, као и способност брзе мобилизације теже да омогуће Швајцарској да у почетној фази кризе или оружаног сукоба очува функционалност институција и уз коришћење природног терена обезбеди довољно времена за активирање целокупног одбрамбеног система. У питању су механизми одвраћања које Швајцарска настоји унапредити и у будућности, имајући у виду да су одређени као два кључна стратегијска приоритета земље (од укупно три) у најновијој Стратегији политике безбедности из 2016. године.¹⁴⁵

Међутим, степен друштвене отпорности и реална способност становништва да дуготрајно пружа отпор тешко су мерљиви у мирнодопским условима и у пракси се могу поуздано потврдити тек у условима стварне кризе или оружаног сукоба. Због тога је кредибилитет ових механизма одвраћања суштински условљен субјективном перцепцијом потенцијалног агресора, односно његовим уверењем да ће отпор бити довољно организован, масован и дуготрајан, што ову форму одвраћања чини истовремено значајном, али и структурно неизвесном у поређењу са материјално мерљивим инструментима војне моћи. Сходно наведеном, Швајцарска се никада није одрекла конвенционалних механизма одвраћања, па се тако развој швајцарског система одбране заснива и на набавци посебних видова

¹⁴³ Swiss Security Network SSN, *About us*, svs-rns.ch, Bern, 2023.

¹⁴⁴ Thomas Süssli, *Verteidigen können, um nicht zu müssen*, Gruppe Verteidigung – vtg.admin.ch, Bern, 2025.

¹⁴⁵ „The Security Policy Strategy of Switzerland 2026”, op. cit. p. 29.

наоружања великог домета који имају и нападачке способности, а не само одбрамбене, а којима је примарни циљ одвраћање, сигнализирајући потенцијалним противницима да би напад на Швајцарску дошао са значајним трошковима и ризицима.¹⁴⁶

Осим претходно анализираних механизма одвраћања Швајцарске, постоји и један механизам који се не појављује у званичним документима земље, а то је банкарски систем Швајцарске. Историјски посматрано, банкарски систем Швајцарске представљао је један од кључних нематеријалних механизма одвраћања, будући да су неутралност, правна сигурност и финансијска стабилност омогућиле концентрацију значајног дела европског и глобалног капитала у швајцарским банкама, чиме би сваки оружани или политички притисак на земљу носио високе индиректне економске трошкове за шири међународни систем.¹⁴⁷ У савременом контексту, иако Швајцарска и даље остаје један од највећих светских центара управљања приватним богатством,¹⁴⁸ међународни регулаторни притисци и раст офшор финансијских центара, нарочито у карибском, америчком и азијском региону, довели су до релативне децентрализације глобалног капитала и смањења ексклузивности швајцарског модела.¹⁴⁹ Ипак, задржана репутација финансијске стабилности и институционалне поузданости наставља да доприноси укупној отпорности државе и делује као допунски механизам стратегије одвраћања Швајцарске.

Швајцарски приступ одвраћању уређен је и кроз неколико докумената, међу којима се издваја Стратегија политике безбедности из 2026. године,¹⁵⁰ као и више докумената о безбедносној политици попут белих књига о неутралности Швајцарске из 1993. и 2022. године,¹⁵¹ али и редовних извештаја о политици безбедности, са посебним нагласком на 1973. (тотална одбрана као стратегијски

¹⁴⁶ „Strengthening Defence Capability – Extract”, *The Swiss Armed Forces*, Bern, 2024, p. 22.

¹⁴⁷ Robert U. Vogler, *Swiss Banking Secrecy: Origins, Significance, Myth*, Association for Financial History, Zürich, 2006, pp. 70-72.

¹⁴⁸ Swiss Bankers Association, *Banking barometer 2025*, swissbanking.ch, Basel, 2025.

¹⁴⁹ Florian Schwab, *Brand Value: Swiss Banks Lose Global Standing*, finews.com, Zurich, 2025.

¹⁵⁰ „The Security Policy Strategy of Switzerland 2026”, op. cit.

¹⁵¹ „White paper on neutrality”, *Federal Department of Foreign Affairs FDFA*, Bern, 1993; „Swiss neutrality”, *Federal Department of Foreign Affairs FDFA*, Bern, 2022.

концепт одбране),¹⁵² 1999. (безбедност кроз сарадњу),¹⁵³ 2010. (безбедносни савез као стратегијски концепт одбране)¹⁵⁴ и период од 2022. до 2026. године (поновно редефинисање војне неутралност услед агресије Руске Федерације на Украјину 2022. године).¹⁵⁵ Ови документи су значајни јер указују на начин измене стратегијског концепта одбране Швајцарске од завршетка Хладног рада до данас, који је претрпео измене од фокуса на искључиво сопствене ресурсе за одбрану земље 1973. године, до потенцијалног напуштања војне неутралности и чланства у систему колективне одбране 2026. године.

Влада Швајцарске је 2010. године усвојила нови безбедносно-политички извештај којим је редефинисан стратешки приступ политици безбедности и одбране. У документу је наглашена трајна приврженост политици неутралности и милицијском моделу организовања војске, при чему се истиче да неутралност не представља препреку за развој свеобухватне безбедносне сарадње.¹⁵⁶ За разлику од ранијег концепта безбедности кроз сарадњу уведеног 1999. године, који сарадњом унутар земље тежи јачању координације и сарадње са иностранством (тежиште на неутралности),¹⁵⁷ нови приступ тежиште помера ка свеобухватној заштити националних интереса кроз концепт безбедносног савеза Швајцарске, који подразумева осмишљену сарадњу са иностранством ради очувања безбедности и стабилности земље, као и доприноса регионалној и глобалној безбедности (тежиште на тоталној одбрани и флексибилној неутралности).¹⁵⁸ Овај концепт заснива се на сарадњи цивилних и војних структура под цивилним руководством, са циљем да се на угрожавање безбедносних интереса реагује благовремено и ефикасно, те да се што пре обнови нормално функционисање државе и друштва.

¹⁵² „Die Sicherheitspolitik der Schweiz (Konzeption der Gesamtverteidigung)”, op. cit.

¹⁵³ „Sicherheit durch Kooperation: Bericht des Bundesrates an die Bundesversammlung über die Sicherheitspolitik der Schweiz”, *Bundesversammlung BBl 1999 7657*, Bern, 1999.

¹⁵⁴ „Bericht des Bundesrates an die Bundesversammlung über die Sicherheitspolitik der Schweiz”, *Bundesversammlung BBl 2010 5133*, Bern, 2010.

¹⁵⁵ „The Security Policy Strategy of Switzerland 2026”, op. cit.; „Supplementary report to the report on security policy of 2021 on the consequences of the war in Ukraine”, op. cit.

¹⁵⁶ „Bericht des Bundesrates an die Bundesversammlung über die Sicherheitspolitik der Schweiz”, op. cit.

¹⁵⁷ „Sicherheit durch Kooperation: Bericht des Bundesrates an die Bundesversammlung über die Sicherheitspolitik der Schweiz”, op. cit.

¹⁵⁸ Nicole Herzog, „Promena Švajcarske politike bezbednosti”, *Vojno delo*, vol. 62, no. 2, 2010, str. 86.

Иако су политика одбране Швајцарске, као и њени кључни елементи попут тоталне одбране и војне неутралности предмет опсежних истраживања, у постојећој литератури недостају анализе које ове појаве посматрају у функцији стратегије одвраћања државе.

Швајцарски случај је од посебног значаја за ово истраживање јер показује да држава, која је готово у потпуности окружена државама чланицама НАТО, са којима одржава стабилне и кооперативне односе, и даље доследно примењује неконвенционалне стратегије одвраћања засноване на тоталној одбрани, флексибилнијем тумачењу неутралности и одвраћању ускраћивањем. Овај пример омогућава да се анализира избор и (не)континуитет неконвенционалних механизма одвраћања у одсуству непосредне војне претње, чиме се јасно раздваја утицај геостратешког окружења од утицаја стратешке културе и идентитетских чинилаца на формулисање стратегије одвраћања.

1.2. Научни циљ истраживања

Основни циљ дисертације јесте утврдити кључне механизме одвраћања, попут тоталне одбране, у стратегијама војно несврстаних и војно неутралних држава, кроз студије случаја СФРЈ у 20, Републике Србије у периоду од 2009. до 2026. године и Швајцарске у периоду од 1991. до 2026. године, као и разлоге њихове примене имајући у виду значајно другачији стратешки контекст изабраних држава. Када је у питању научни циљ дисертације, основни циљ истраживања јесте научна дескрипција, у виду описа механизма одвраћања, али и научно објашњење у оквиру којег би се на научно заснованим методама објаснили разлози развоја датих механизма у различитим стратешким контекстима.

1.3. Друштвени циљ истраживања

Друштвени циљ истраживања огледа се у практичној примени истраживања унутар система одбране Републике Србије, имајући у виду да Република Србија тренутно нема заокружену стратегију одвраћања, било формално, или

неформално, али и у томе што је Министарство одбране Републике Србије у процесу спровођења Концепта тоталне одбране као политике одбране и механизма одвраћања Републике Србије, у оквиру које се спомињу и неконвенционални механизми одвраћања, попут разраде неоружане борбе и отпора, која је пандан цивилном отпору становништва.

Наведено би поставило темељ из којег би касније Министарство одбране Републике Србије даље потенцијално разрадило остале концепте у области одвраћања, попут концепта отпорности друштва, концепта цивилне борбе и отпора становништва, концепта психолошко–пропагандних дејстава и слично, а које би Република Србија примењивала у оквиру своје стратегије одвраћања.

2. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР

2.1. ОПШТА ХИПОТЕЗА

Војно несврстане државе, попут СФРЈ, и војно неутралне државе, попут Републике Србије и Швајцарске, развијају неконвенционалне стратегије одвраћања услед ограничених способности за ефикасну претњу казном. С тим у вези, СФРЈ, Република Србија и Швајцарска развијају стратегије које омогућавају одвраћање ускраћивањем, што суштински подразумева онемогућавање остваривања циља субјекта који планира нежељену акцију, а у случају агресије подразумева брзу, ефикасну и војно, економски и политички одрживу окупацију.

2.2. ПОСЕБНЕ И ПОЈЕДИНАЧНЕ ХИПОТЕЗЕ

2.2.1. Прва посебна хипотеза

Државе, посебно војно несврстане и војно неутралне, разрађују своје стратегије одвраћања у зависности од стратешког контекста, процене претњи безбедности и развоја сценарија угрожавања безбедности земље. Поред наведеног, иако се

стратегије одвраћања често представљају као резултат рационалног избора, у пракси су оне обликоване и емоционалним, идентитетским и историјским чиниоцима, који утичу на перцепцију претњи, прихватљивих трошкова и пожељних политика безбедности и одбране.

Прва појединачна хипотеза

Војна несврстаност и војна неутралност трансформишу услове под којима се остварује одвраћање независно од колективних одбрамбених гаранција, тако што од држава захтевају специфично прилагођене стратегије одвраћања, попут тоталне одбране и цивилног отпора. С тим у вези, кредибилитет одвраћања код војно несврстаних и војно неутралних држава заснива се на способности за дуготрајан отпор окупацији ускраћивањем, у односу на могућност ефикасног одговора и претње казном.

Друга појединачна хипотеза

Војна несврстаност и војна неутралност, под одређеним условима (попут прилагођеног развоја способности система одбране, развијене друштвене отпорности, тоталне одбране и слично), могу постати комплементарне одвраћању као стратешкој функцији државе. Насупрот томе, војна несврстаност и војна неутралност, без адекватно разрађених способности система одбране, али и читавог друштва, негативно утичу на способност одвраћања државе.

2.2.2. Друга посебна хипотеза

Кључни механизам одвраћања СФРЈ била је општенародна одбрана и друштвена самозаштита, а развој наведене стратегије последица је специфичног геостратешког положаја СФРЈ, биполарног међународног поретка, инвазије Варшавског пакта на Чехословачку 1968. године, економских реформи из 1965. године, ограничене друштвене кохезије услед етничких, верских и политичких

разлика, операционализације марксистичког концепта наоружаног народа, као и искустава државе из народноослободилачке борбе у Другом светском рату.

Прва појединачна хипотеза

Биполарни хладноратовски светски поредак, војна несврстаност и значајна војна асиметрија између СФРЈ и два супротстављена блока, условиле су земљу ка развоју стратегије одвраћања ускраћивањем, у којој логика равнотеже моћи умањује вероватноћу истовремене агресије оба блока, те омогућава фокусирање одбране на један доминантан правац угрожавања, уз потенцијално савезничку улогу другог блока.

Друга појединачна хипотеза

Искуства народноослободилачке борбе СФРЈ из Другог светског рата, као и инвазија Варшавског пакта на Чехословачку 1968. године, указали су да се сукоб са надмоћнијим противником не може водити кроз класичне конвенционалне методе ратовања, док су значајна војна асиметрија у односу на два хладноратовска блока, ограничена унутрашња друштвена кохезија и економске реформе из 1965. године искључивали могућност ослањања на искључиво конвенционалне механизме одвраћања, попут увећавања броја припадника ЈНА. Сходно наведеном, искуства народноослободилачке борбе СФРЈ условила су потребу за свеобухватном одбраном, значајна војна асиметрија и економске реформе онемогућиле су коришћење искључиво ЈНА за одбрану земље, док је, поред наведених разлога, ограничена друштвена кохезија изазвана етничким, верским и политичким разликама условила стварање територијалне одбране као једног од кључних стубова одбране СФРЈ.

Трећа појединачна хипотеза

Формална анализа стратешког окружења и процена претњи безбедности СФРЈ, заснована на стратешким и другим документима и политици одбране земље,

условила је развој и операционализацију стратегије одвраћања од оружане агресије као кључне нежељене акције, са ограниченом операционализацијом стратегије за остале нежељене акције, попут сепаратистичких тежњи. Оружана агресија директно је окарактерисана као кључна нежељена акција услед геостратешког положаја СФРЈ, блоковске поделе, али и идеолошког карактера стратешких и других докумената СФРЈ.

2.2.3. Трећа посебна хипотеза

Кључни механизам одвраћања Републике Србије јесте тотална одбрана, која подразумева приступ организовању, припремању и извођењу одбране свеобухватним и јединственим одговором система одбране на изазове и претње безбедности од значаја за одбрану. Развој наведеног приступа одвраћању последица је међународног положаја Републике Србије, док се у реалности тотална одбрана може посматрати као стратегија последњег избора (енг. *last-resort strategy*), настала услед ограниченог оквира других опција одвраћања, у условима војне неутралности и геостратешког положаја земље.

Прва појединачна хипотеза

И поред процеса мултиполаризације међународног поретка, као и значајно другачијег стратешког контекста од СФРЈ, приступ одвраћању Републике Србије у периоду од 2009. до 2026. остао је у суштини непромењен у виду тоталне одбране и набавке специфичних видова наоружања, у складу са разрађеним сценаријима угрожавања оружаном агресијом. Сходно наведеном, Република Србија нема јасно артикулисану стратегију одвраћања, нити је одвраћање институционализовано и системски разрађено, већ му се приступа превасходно реактивно и уопштено, кроз *ad hoc* мере и одговоре на појединачне изазове и претње безбедности. Одсуство јасно дефинисаних механизма одвраћања у стратешким документима Републике Србије указује на недовољну усклађеност стратешког контекста, званичних докумената и политике одбране, што за

последицу има стратешко лутање Републике Србије и онемогућава формирање заокружене и конзистентне стратегије одвраћања.

Друга појединачна хипотеза

Формална анализа стратешког окружења и процена претњи безбедности Републике Србије, заснована на стратешким документима и политици одбране земље, условила је развој приступа одвраћања од оружане агресије као кључне нежељене акције, што упућује на неусклађеност између стратешког окружења анализираних у стратешким документима, политике одбране и конкретних механизма одвраћања који би из такве процене требало да проистекну.

Трећа појединачна хипотеза

У периоду од 2009. до 2026. године, развој механизма одвраћања Републике Србије делимично је био усмерен званичним документима земље и зависио је скоро искључиво од одлука политичког руководства земље. Сходно наведеном, Република Србија примењивала је претежно тренутно одвраћање, уз претњу казном, чија је ефикасност упитна, услед ограничених способности за извршење претње, али и нејасно декларисаних црвених линија у вези нежељених акција од стране политичког руководства у том периоду.

2.2.3. Четврта посебна хипотеза

Иако је Швајцарска објективно безбеднија услед свог геостратешког окружења, флексибилног тумачења војне неутралности и удаљености од главних ревизионистичких актера, развој и одржавање неконвенционалних механизма одвраћања, попут тоталне одбране, представљају производ историјски утемељеног идентитета, као и резервни стратешки избор усмерен на очување сопствених способности у случају евентуалних фундаменталних промена европске безбедносне архитектуре, укључујући могућност поновног померања геополитичких линија раздвајања са Украјине ка централној Европи.

Прва појединачна хипотеза

Савремени стратешки контекст Швајцарске и флексибилно тумачење војне неутралности позитивно утичу на способност одвраћања земље, имајући у виду одсуство непосредних војних претњи, географске чиниоце и (ин)директну заштиту коју пружа окружење држава чланица НАТО-а.

Друга појединачна хипотеза

Процес мултиполаризације међународног поретка условио је постепену трансформацију политике безбедности Швајцарске, која се огледа у све флексибилнијем тумачењу неутралности и адаптацији концепта тоталне одбране савременим трендовима. Ова еволуција омогућила је Швајцарској да прилагоди своју стратегију одвраћања променама у стратешком окружењу, комбинујући очување неутралног статуса са интензивираном сарадњом са кључним међународним актерима и развојем неконвенционалних механизма одвраћања ускраћивањем.

Трећа појединачна хипотеза

Агресија Руске Федерације на Украјину 2022. године представља прекретницу у политици безбедности и стратегији одвраћања Швајцарске, што се огледа у редефинисању приоритета безбедносне политике, интензивнијем јачању одбрамбених способности и даљем флексибилнијем тумачењу неутралности земље.

3. ОПИС САДРЖАЈА (ПО ПОГЛАВЉИМА)

Докторска теза *„Одвраћање у стратегијама војно несврстаних и војно неутралних држава, студије случаја: Социјалистичка Федеративна Република Југославија, Република Србија и Швајцарска Конфедерација”*, садржаће увод, пет поглавља и закључна разматрања.

У првом поглављу, биће аналитички обрађени теоријски концепти истраживања, стратегије одвраћања, као теоријски прилог у објашњавању различитих видова одвраћања војно несврстаних и војно неутралних држава. Фокус анализе биће на различитим теоријама и конкретним стратегијама одвраћања, са посебним нагласком на одвраћање ускраћивањем, у оквиру којег се могу уврстити и стратегије одвраћања неконвенционалним средствима. Како одвраћање ускраћивањем за циљ има онемогућавање остваривања планираног циља актера који планира нежељену акцију, ова перспектива помаже да објасни зашто војно несврстане и војно неутралне државе претежно развијају стратегије одвраћања ускраћивањем, а не казном, као алтернативном виду одвраћања.

У другом поглављу, анализираће се војна несврстаност и војна неутралност као приступ политици одбране многих земаља, која за последицу има потребу за развојем специфичних стратегија одвраћања датих земаља. У оквиру поглавља, биће размотрен однос између војне несврстаности, војне неутралности и одвраћања, као и начин на који војно несврстане и војно неутралне државе, без ослоњања на колективну одбрану, настоје да формулишу кредибилне механизме одвраћања засноване на специфичним чиниоцима које војна несврстаност и војна неутралност производе. Поред аналитичке обраде теоријског концепта војне несврстаности и војне неутралности, поглавље има за циљ и идентификацију изазова и могућности које војна несврстаност и војна неутралност имају у области одвраћања, али и уочавање услова под којима могу постати комплементарне, а не супротстављене одвраћању као стратешкој функцији државе.

У трећем поглављу, биће анализирано стратешко окружење, као и претње безбедности СФРЈ, који су условљавали развој појединих стратегија одвраћања у том периоду. У оквиру анализе стратешког контекста СФРЈ, анализираће се и однос биполарног хладноратовског светског поретка и одвраћања, као и начина на који је тадашњи поредак, поред других чинилаца, условљавао развој стратегија одвраћања. Након тога, извршиће се анализа садржаја кључних стратешких и других релевантних докумената СФРЈ, у којима је могуће идентификовати политику одбране и механизме одвраћања ове земље. Циљ овог поглавља, поред

свеобухватне идентификације кључних механизма одвраћања СФРЈ и процеса њиховог развоја, јесте и да објасни разлоге развоја Стратегије ОНО и ДСЗ као стратегије одвраћања СФРЈ.

У четвртом поглављу, фокус ће бити на критичкој анализи стратешког окружења, као и претњи безбедности Републике Србије од 2009. до 2026. године. У оквиру анализе стратешког окружења Републике Србије, анализираће се и начин на који процес мултиполаризације условљава развој стратегија одвраћања у 21. веку. Анализираће се и кључни стратешки документи државе, али и политика одбране земље у том периоду, који потенцијално могу пружити увид у механизме одвраћања државе и разлоге њиховог развоја, посебно имајући у виду примену тоталне одбране, као својеврсног облика ОНО и ДСЗ, али и битно другачијег геополитичког положаја и унутрашњих ресурса у односу на СФРЈ. Циљ овог поглавља, поред идентификације кључних механизма одвраћања Републике Србије, процеса и разлога њиховог развоја, јесте и да укаже на непостојање јасно артикулисане стратегије одвраћања Републике Србије, што указује на недовољну усклађеност стратешког контекста, званичних докумената и политике одбране земље.

У петом поглављу биће анализирана Швајцарска као студија случаја, са циљем да се, кроз анализу њеног специфичног стратешког контекста, утврде кључни механизми одвраћања и разлози њиховог развоја и примене. Анализа ће обухватити еволуцију безбедносне политике Швајцарске од краја Хладног рата до 2026. године, са посебним освртом на трансформацију тоталне одбране, промене у процени безбедносних претњи, улогу војне неутралности и других механизма одвраћања у оквиру свеобухватног приступа безбедности. На тај начин, студија случаја Швајцарске омогућиће разумевање како држава са израженим ограничењима у погледу класичних механизма одвраћања обликује неконвенционалне стратегије одвраћања у складу са сопственим геостратешким положајем и историјским наслеђем.

4. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање има карактер квалитативног истраживања, тј. ради доказивања хипотеза користиће се квалитативне методе попут анализе садржаја, студија случаја и упоредне анализе.

Првенствено, потребно је теоријски обрадити тему. Анализираће се појам одвраћања, теорије одвраћања, различите стратегије одвраћања, са фокусом на одвраћање ускраћивањем и неконвенционалним средствима. Даље, анализираће се и војна несврстаност и војна неутралност као приступи политици одбране многих земаља, која за последицу има потребу за развојем специфичних стратегија одвраћања датих држава. Груписањем кључних ставова који се односе на одвраћање, могуће је извући одређене закључке који би нам помогли приликом идентификације различитих стратегија одвраћања. Тако је могуће обратити пажњу на формулацију самог текста, редослед, али и контекст у којем је сам документ написан, како бисмо мапирали и утврдили улогу изабраног појма.

За студије случаја изабране су СФРЈ, Република Србија и Швајцарска. Сва три случаја деле континуитет у принципима војне неутралности/несврстаности, што обезбеђује контролисани сличан оквир за испитивање, док им разлике у структуралним условима (системски поредак, распоред моћи, окруженост НАТО) и агенским карактеристикама (позиција у региону, природа претњи, политички акциони капацитети) дозвољавају да се истраже како слични концепти одвраћања функционишу и и зашто се трансформишу у различитим контекстима. Та комбинација *most similar/most different* дизајна омогућава издвајање утицаја промене међународног поретка и смене статуса актера на избор, формулацију и ефикасност механизма одвраћања.

Избор СФРЈ и Републике Србије омогућава праћење континуитета и дисконтинуитета у развоју стратегија одвраћања једне стратешке културе кроз различите политичке, идеолошке и безбедносне контексте. На тај начин, истраживање омогућава увид у то како се поједини механизми одвраћања, попут

стратегије општенародне одбране, несврстаности или војне неутралности, трансформишу, прилагођавају или задржавају упркос променама у унутрашњем поретку и међународном окружењу. Швајцарски случај је од посебног значаја за ово истраживање јер показује да држава окружена савезничким и стабилним безбедносним окружењем и даље доследно примењује неконвенционалне стратегије одвраћања засноване на тоталној одбрани, флексибилном тумачењу неутралности и одвраћању ускраћивањем, што омогућава јасно раздвајање утицаја геостратешког контекста од улоге стратешке културе и идентитетских чинилаца у формулисању стратегије одвраћања.

Избор ових студија случаја има и шири академски значај, јер омогућава развој компаративног приступа унутар области студија одвраћања, који је традиционално усмерен на велике и нуклеарне силе. Анализа доприноси проширивању истраживачког фокуса на мале и средње државе које користе различите механизме за одвраћање, чиме се теоријски оквири одвраћања чине свеобухватнијим и применљивијим. Дакле, како би се утврдили кључни механизми одвраћања СФРЈ, Републике Србије и Швајцарске и разлози њиховог развоја у различитим стратешким контекстима, анализираће се кључни стратешки документи земаља, као и политика одбране датих држава кроз примену методе анализе садржаја самих докумената, али и коришћењем методе класификације, како би се груписали кључни ставови из изабраних докумената (уз стварање истраживачког арака).

Међутим, проста анализа садржаја самих докумената, не би била довољна без процене стратешког контекста и претњи безбедности државе, који представљају темељ анализе механизма одвраћања било које државе. Након тога, могуће је применити претходно утврђени теоријски оквир, а који омогућава разумевање одвраћања и његових елемената из перспективе различитих теорија и облика одвраћања. Политика одбране, поред формалне анализе званичних докумената, анализираће се и кроз изјаве политичких лидера и евентуалну анализу стратешке културе изабраних држава у одређеним ситуацијама од значаја за развој механизма одвраћања.

Примарни извори за прикупљање података јесу званични документи (стратегије, концепти, закони и слично), архивска документа и изјаве политичких лидера, док секундарни јесу монографије, научни радови, постојеће анализе, студије случаја и слично. Сходно наведеном, анализа одабраних случајева засебно није довољна за доказивање тезе, већ је, између осталог, потребно извршити и упоредну анализу случајева, тј. потребно је утврдити специфичности улоге механизма одвраћања СФРЈ, Републике Србије и Швајцарске, као и разлога њиховог развоја у различитим стратешким контекстима. Упоредна анализа изабраних случајева допринела би разумевању логичких правила добијених посматрањем засебних случајева и унапредила би разумевање улоге различитих механизма одвраћања ових земаља.

Методолошки оквир истраживања заснива се такође и на приступу праћења процеса (енг. *process tracing*), који омогућава систематско испитивање узрочно–последичних веза између појава у различитим временским и политичким контекстима. Другим речима, приступом праћења процеса покушавамо да утврдимо који су кораци, одлуке и догађаји довели до одређеног исхода – стратегије одвраћања, а не само констатовања постојања одређене појаве – механизма одвраћања.

Одабир ове методологије нарочито је оправдан, јер омогућава да се у оквиру студија случаја обухвати сложеност стратешких и политичких процеса који се не могу свести на једноставне квантитативне показатеље. Пратећи развој стратегија одвраћања кроз различите историјске етапе, попут Хладног рата и савременог поретка, могуће је показати како се унутрашњи и спољни чиниоци преплићу у обликовању стратегија одвраћања државе. Управо кроз овакав приступ истраживање тежи да прикаже на који начин промене у међународном поретку, идеолошки и институционални оквир, као и национални безбедносни интереси, утичу на избор и еволуцију стратегија одвраћања у контексту СФРЈ, Републике Србије и Швајцарске.

5. ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС

5.1. Научни значај и допринос истраживања

Имајући у виду критички преглед литературе, могуће је извести неколико закључака везаних за досадашња истраживања:

- Фокус досадашњих истраживања у области одвраћања јесте на конкретним врстама одвраћања, конкретно нуклеарном или конвенционалном одвраћању великих и нуклеарних сила, са ограниченим истраживањима одвраћања војно несврстаних и војно неутралних држава;
- И док савремени теоретичари одвраћања теоријски обрађују одвраћање неконвенционалним средствима, постоји ограничен пример свеобухватног истраживања конкретних војно несврстаних и/или војно неутралних држава, посебно малих и средњих држава;
- Елитистичко схватање теорија одвраћања као „луксуза великих сила”, довело је до доминантних истраживања механизма одвраћања великих и нуклеарних сила, занемарујући културолошке и друге чиниоце од значаја за разумевање одвраћања уопштено, посебно на примеру малих и средњих држава;
- Истраживања одвраћања СФРЈ, Републике Србије и Швајцарске усмерена су ка анализи појединих механизма одвраћања ових земаља, без дубље анализе разлога развоја таквих механизма одвраћања у потпуно другачијим стратегијским контекстима.

Сходно наведеном, иако постоје обимне студије о самом одвраћању, посебно нуклеарном и конвенционалном, са тежиштем на студије случаја великих и нуклеарних сила, **истраживачка празнина** која се примећује након критичког прегледа литературе јесте недостатак свеобухватне студије која ће утврдити разлоге развоја и континуиране примене неконвенционалних стратегија одвраћања, попут тоталне одбране, упркос различитим стратешким контекстима СФРЈ, Републике Србије и Швајцарске.

Имајући у виду идентификовану истраживачку празнину, дисертација настоји да допринесе научним дебатама о теоријама одвраћања, посебно у виду примене различитих приступа одвраћању војно несврстаних и војно неутралних држава. Кључни научни допринос теме јесте свеобухватна анализа механизма одвраћања војно несврстаних и војно неутралних држава, са тежиштем на студије случаја СФРЈ, Републике Србије и Швајцарске. Наведеном свеобухватном анализом, обухватиће се и анализа појединачних механизма одвраћања ових земаља, који у целини чине свеобухватан апарат одвраћања једне земље, попут цивилног отпора и борбе становништва, војне неутралности и несврстаности, што представља тему која је, у контексту одвраћања, недовољно истражена, а где би резултати рада помогли дубљем разумевању саме улоге механизма у оквиру неконвенционалних облика одвраћања.

Поред наведеног, дисертација настоји да превазиђе недостатке традиционалних теорија одвраћања које се фокусирају на одвраћање нуклеарним и конвенционалним средствима. Истраживањем механизма одвраћања војно несврстаних и војно неутралних земаља, настоји се обогатити научна литература у области одвраћања, испитујући алтернативне облике одвраћања попут тоталне одбране, тако што би се на практичним примерима објаснила улога и значај стратегија одвраћања заснованих на неконвенционалним механизмима одвраћања.

Додатно, посебан научни допринос ове дисертације огледа се у анализи утицаја међународног поретка на развој и трансформацију стратегија одвраћања војно несврстаних и војно неутралних држава. Истраживање настоји да утврди на који начин промене у структури међународног система, обликују и условљавају избор, еволуцију и прилагођавање стратегија одвраћања. На тај начин, дисертација доприноси разумевању динамичке везе између системског нивоа међународне политике и стратегија одвраћања, указујући да стратегије одвраћања нису статичне, већ одраз специфичног сплета глобалних и регионалних односа моћи, политичких притисака и безбедносних изазова и слично. Овим се отвара ново поље научне дебате о томе како мале и средње државе, кроз политике

неутралности и несврстаности, развијају сопствене стратегије одвраћања као одговор на промене у међународном систему.

5.2. Друштвени значај и допринос истраживања

Када говоримо о друштвеном доприносу, важно је напоменути да у Републици Србији не постоје јасно разрађени концепти, нити стратегије којима би се унапредила способност одвраћања. С тим у вези, ово истраживање би помогло разумевању различитих облика одвраћања Републике Србије које је потребно унапредити, имајући у виду стратешки контекст, као и изазове и претње који утичу на безбедност земље.

Поред наведеног, друштвени значај и допринос представља и упознавање субјеката политичких процеса, академске заједнице, али и шире домаће и стране јавности о механизмима које војно неутралне државе имплементирају, ради успешног одвраћања у савременом међународном контексту. Истраживање помаже јавности да разуме различите видове одвраћања, са нагласком на СФРЈ, Републику Србију и Швајцарску, што посредно може унапредити индивидуалну безбедност грађана, како разумевање ових процеса може ефикасније ангажовати доносиоце одлука и организације цивилног друштва на питањима везаним за безбедност Републике Србије.

6. СПИСАК ПРЕЛИМИНАРНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Монографије

Arreguin-Toft Ivan, *How the weak win wars: A Theory of Asymmetric Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

Blagojević Veljko, *Moć i sila: Srbija i vojni faktor u međunarodnoj politici*, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2021.

Bonjour Edgar, *Geschichte der schweizerischen Neutralität*, Helbing and Lichtenhahn, Basel, 1965.

Braw Elisabeth and Roberts Peter, *Societal resilience as a deterrent*, NATO Science and Technology Organization, Neuilly-sur-Seine, 2019.
<https://publications.sto.nato.int/publications/STO%20Meeting%20Proceedings/STO-MP-SAS-141/MP-SAS-141-11.pdf>.

Brodie Bernard, *Strategy in the missile age*, Princeton University Press, Princeton NJ, 1959.

Bubanj Viktor, *Doktrina pobjede*, Narodna armija, Beograd, 1972.

Burks V. Richard, *The National Problem and the Future of Yugoslavia*, RAND Corporation, Santa Monica, California USA, 1971.

Došen Živko, *Socijalizam i odbrana*, Globus, 1987.

George L. Alexander and Smoke Richard, *Deterrence in American foreign policy: Theory and practice*, Columbia University Press, New York, 1974.

Kahn Herman, *On thermonuclear war*, Princeton University Press, Princeton NJ, 1960.

Kardelj Edvard, *Međunarodni odnosi i nesvrstanost*, Komunist, Ljubljana, 1979.

Kissinger A. Henry, *Nuclear Weapons and Foreign Policy*, W. W. Norton and Company, 1969.

Ljubičić Nikola, *Opštenarodna odbrana strategija mira*, Komunist, Beograd, 1976.

Luttwak N. Edward, *The Grand Strategy of the Roman Empire, from the First Century A.D. to the Third*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1976.

Mearsheimer J. John, *Conventional Deterrence*, Cornell University Press, Ithaca NY, 1983.

Morgan M. Patrick, *Deterrence now*, Cambridge University Press, New York, 2003.

Payne B. Keith, *Fallacies of cold war deterrence and a new direction*, University Press of Kentucky, Lexington, 2001. <https://doi.org/10.2307/j.ctt130hnf1>.

Prelević Miloš, *Naoružani narod*, NIO Poslovna politika, Beograd, 1983.

Ratković Borislav (ur.), *Vojni leksikon*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981.

Randle Michael, *Civil Resistance*, Fontana Press, London, 1994.

Roberts Adam and Ash G. Timothy, *Civil resistance and power politics: the experience of non-violent action from Gandhi to the present*, Oxford University Press, Oxford, 2009.

Roberts Brad, Santoro David, Volpe Tristan and Warden John, *Thinking Globally about US Extended Deterrence (No. LLNL-TR-681012)*, Lawrence Livermore National Laboratory, Livermore, 2016. <https://www.osti.gov/servlets/purl/1245710>.

Schelling C. Thomas, *The Strategy of Conflict*. Harvard University Press, Cambridge, 1960.

Schelling C. Thomas, *The Strategy of Conflict: with a new Preface by the Author*, Harvard University Press, Cambridge, 1980.

Schelling C. Thomas, *Arms and Influence*, Yale University Press, New Haven, 1966.

Schneider Barry and Ellis Patrick, *Tailored Deterrence. Influencing States and Groups of Concern*, United States Air Force Counter Proliferation Center, Maxwell Air Force Base, Montgomery, 2011.

Sharp Gene, *Politics of nonviolent action: Power and struggle*, Porter Sargent, Boston, 1980.

Snyder H. Glenn, *Deterrence and Defense*, Princeton University Press, Princeton, 1961.

Snyder L. Jack, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Cornell University Press, 1991.

Tatalović Siniša, Grizold Anton, Cvrtila Vlatko, *Suvremene sigurnosne politike – države i nacionalna sigurnost početkom 21. stoljeća*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2008.

Vogler U. Robert, *Swiss Banking Secrecy: Origins, Significance, Myth*, Association for Financial History, Zürich, 2006.

Vučinić Mihajlo, Nikezić Ilija i Todorović Boško, *Koncepcija, doktrina i sistem opštenarodne odbrane*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1989.

Waltz N. Kenneth, *Theory of international politics*, McGraw Hill Higher Education, Columbus, 2010.

Yoshihara Toshi, *Chinese Information Warfare: A Phantom Menace or Emerging Threat*, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, 2001.
<https://www.jstor.org/stable/resrep11287>.

Zagare C. Frank and Kilgour D. Marc, *Perfect deterrence*, Cambridge studies in international relations: 72, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511491788>.

Текстови у тематским зборницима

Arreguin-Toft Ivan, „Unconventional deterrence: How the weak deter the strong” in: Thazha Varkey Paul, Patrick M. Morgan, James J. Wirtz (eds.), *Complex deterrence: Strategy in the Global Age*, The University of Chicago Press, Chicago, 2009, pp. 204–221.

Berejikian D. Jeffrey and Justwan Florian, „Testing a cognitive theory of deterrence”, in: Anne I. Harrington and Jeffrey W. Knopf (ed.), *Behavioral Economics and Nuclear Weapons*, University of Georgia Press, 2019, pp. 25–55.
<https://doi.org/10.2307/j.ctv5npjp8>.

Blagojević Veljko, „Potencijal politike neutralnosti Republike Srbije u savremenim međunarodnim odnosima”, u Srđan Korać (ur.), *Uticaj vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2016, str. 240–258.
https://www.diplomacy.bg.ac.rs/pdf/knjige/2016_Vojna_neutralnost_-_Srdjan_Korac.pdf.

Blagojević Veljko, „Iskustva i izazovi Srbije u realizaciji strateškog odvrćanja”, u Veljko Blagojević (ur.), *Neutralnost i strateško odvrćanje*, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2022, str. 229–246.

Chamberlain H. Lawrence, „The absolute weapon: Atomic power and world order”, by Frederick S. Dunn, Bernard Brodie (ed.), Arnold Wolfers, Percy E. Corbett, William T. R. Fox, *Political Science Quarterly*, vol. 61, no. 3, 1946, pp. 443–445.
<https://doi.org/10.2307/2144648>.

Igrutinović Milan, „Strah i ambicija: Srbija, vojna neutralnost i prošireno odvrćanje” u Veljko Blagojević (ur.), *Neutralnost i strateško odvrćanje*, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2022, str. 39–56.

Kopanja Mihajlo i Ajzenhamer Vladimir, „Odvraćanje u raljama bezbednosne dileme”, u Veljko Blagojević (ur.), *Neutralnost i strateško odvrćanje*, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2022, str. 15–38.

Ljubičić Nikola, „Opštenarodna odbrana Jugoslavije” u Rajko Tanasković (ur.), *Opštenarodna odbrana u teoriji i praksi*, Narodna armija, Beograd, 1974.

Pejić M. Igor, „Konvencionalno odvracanje i ravnoteža snaga na primerima izraelsko-arapskih ratova 1967, 1973. godine i tajvanske krize”, u Veljko Blagojević (ur.), *Neutralnost i strateško odvracanje*, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2022, str. 75–95.

Stepić Milomir, „Celishodnost vojne neutralnosti Srbije kao instrumenta strateškog odvracanja u kontekstu globalnih geopolitičkih trendova”, u Veljko Blagojević (ur.), *Neutralnost i strateško odvracanje*, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2022, str. 99–116.

Stojanović Stanislav, „Srpska strateška kultura i strategija odvracanja”, u Veljko Blagojević (ur.), *Neutralnost i strateško odvracanje*, Medija centar „Odbrana”, Beograd, 2022, str. 191–208.

Wilkinson Edith, „Resilience and deterrence: exploring correspondence between the concepts”, in: Filippidou Anastasia (ed.), *Deterrence, Advanced Sciences and Technologies for Security Applications*, Springer International Publishing, Cham, 2020, pp. 19–33. https://doi.org/10.1007/978-3-030-29367-3_2.

Текстови у научним часописима

Allison T. Graham, „Conceptual models and the Cuban missile crisis”, *The American Political Science Review*, vol. 63, no. 3, 1969, pp. 689–718. <https://doi.org/10.2307/1954423>.

Bebler Anton, „Naoružani narod u predmarksovoj društvenoj misli”, *Vojno delo*, vol. 6, br. 74, 1974, str. 16-22.

Berejikian D. Jeffrey, „A cognitive theory of deterrence”, *Journal of Peace Research*, vol. 39, no. 2, 2002, pp. 165–183. <https://doi.org/10.1177/0022343302039002002>.

Bernauer Thomas, „Austrian and Swiss Foreign Policy: A Comparison and Research Agenda”, *Austrian Journal of Political Science*, vol. 51, no. 4, 2023, Wien, pp. 33-37. <https://doi.org/10.15203/ozp.4067.vol51iss4>.

Blagojević Veljko, „Serbian diplomacy in deterrence”, *Srpska politička misao*, vol. 81, no. 3, 2023, pp. 165–185. <https://doi.org/10.5937/spm81-45308>.

Blagojević Veljko, „Serbia and expanded deterrence: Experiences and roadmaps”, *Politika nacionalne bezbednosti*, vol. 28, no. 1, 2025, pp. 41–57. <https://doi.org/10.5937/pnb28-56266>.

Blagojević Veljko and Radanović Tihomir, „Strategic deterrence: The key competences of the state bodies of the Republic of Serbia”, *Vojno delo*, vol. 74, no. 4, 2022, pp. 28–39. <https://doi.org/10.5937/vojdelo2204028b>.

Bonard Claude, „The Cornerstones of the Swiss security policy”, *Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem*, vol. 2, no. 7, 2016, pp. 187-200. https://anteportas.pl/wp-content/uploads/2018/08/AP.VII_.Bonard.pdf.

Bofr Andre, „Savremena strategija odvrćanja i akcije”, *Vojno delo*, vol. 1, no. 70, 1970, str. 99-105.

DeVore R. Marc and Stähli B. Armin, „From armed neutrality to external dependence: Swiss security in the 21st century”, *Swiss Political Science Review*, vol. 17, no. 1, 2011, pp. 1-26. <https://doi:10.1111/j.1662-6370.2011.02003.x>.

Deyer John and Jesse G. Neal, „Swiss Neutrality Examined: Model, Exception or Both?”, *Journal of Military and Strategic Studies*, vol. 15, no. 3, 2014, pp. 60-83. https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/jomass/v15i3/f_0031519_25567.pdf.

Đukanović Dragan and Dašić Marko, „Serbia’s positioning in the central European context: Between the “two/three” concepts of Central Europe”, *Međunarodni problemi*, vol. 76, no. 3, 2024, pp. 361–382. <https://doi.org/10.2298/medjp2403361d>.

Đukić Anđelija i Vuletić Dejan, „Organizacija sistema totalne odbrane prema konceptu totalne odbrane na primeru Švajcarske, Švedske i Srbije”, *Međunarodni problemi*, vol. 75, no. 4, 2023, pp. 621-647. <https://doi.org/10.2298/MEDJP2304621D>.

Freedman Lawrence, „Deterrence: A reply”, *Journal of Strategic Studies*, vol. 28, no. 5, 2005, pp. 789–801. <https://doi.org/10.1080/01402390500393944>.

Fuhrmann Matthew and Tir Jaroslav, „Territorial dimensions of enduring internal rivalries”, *Conflict Management and Peace Science*, vol. 26, no. 4, 2009, pp. 307–329. <https://doi.org/10.1177/0738894209106478>.

Gallagher Mike, „State of (deterrence by) denial”, *The Washington Quarterly*, vol. 42, no. 2, 2019, pp. 31–45. <https://doi.org/10.1080/0163660x.2019.1626687>.

Goldstein Ivo, „Podruštvljavanje odbrambenog sistema u Jugoslaviji 1945–1983. godine”, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 17, br. 1, 1985, str. 141-157.

Golubović Marko, „The role of the White paper on defence in the system of defence of the Republic of Serbia”, *Vojno delo*, vol. 76, no. 3, 2024, pp. 59–74. <https://doi.org/10.5937/vojdelo2403059g>.

Gray S. Colin, „Geopolitics and Deterrence”, *Comparative Strategy*, vol. 31, no. 4, 2012, pp. 295-321. <https://doi.org/10.1080/01495933.2012.711116>.

Hagmann Jonas, Davidshofer Stephan, Tawfik Amal, Wenger Andreas, Wildi Lisa, „The Programmatic and Institutional (Re-)Configuration of the Swiss National Security Field”, *Swiss Political Science Review*, vol. 24, no. 3, 2018, pp. 215-245. <https://doi.org/10.1111/spsr.12304>.

Herzog Nicole, „Promena Švajcarske politike bezbednosti”, *Vojno delo*, vol. 62, no. 2, 2010, str. 78-89.

Jervis Robert, „Deterrence theory revisited”, *World Politics*, vol. 31, no. 2, 1979, pp. 289–324. <https://doi.org/10.2307/2009945>.

Jončić Miloš, „Vojno nesvrstavanje pojam, razvoj, perspektive”, *Nacionalni interes*, vol. 40, br. 2/2021, 2021, str. 9–40. <https://doi.org/10.22182/ni.4022021.1>.

Jovanović Miloš, „The contradictions between military neutrality and the principle of deterrence: The case of Serbia”, *Nacionalni interes*, vol. 50, br. 1, 2025, str. 63–87. <https://doi.org/10.5937/nint50-55376>.

Kadijević Veljko, „Podsećanje na rad u časopisu „Vojno delo” ”, *Vojno delo*, vol. 6, br. 98, 1998, str. 30-31.

Kaplan A. Morton, „The calculus of nuclear deterrence”, *World Politics*, vol. 11, no. 1, 1958, pp. 20–43. <https://doi.org/10.2307/2009408>.

Kopanja Mihajlo, „Effective deterrence: When is deterrence the “right” strategy for achieving national interests?”, *Srpska politička misao*, vol. 80, no. 2, 2023, pp. 75–96. <https://doi.org/10.5937/spm80-44241>.

Kostić-Šulejić Marina, „Nuclear sharing in Europe: Between proliferation, control and elimination resume”, *Nacionalni interes*, vol. 50, no. 1, 2025, pp. 37–61. <https://doi.org/10.5937/nint50-56182>.

Lebow N. Richard and Stein G. Janice, „Deterrence and the cold war”, *Political Science Quarterly*, vol. 110, no. 2, 1995, pp. 157–181. <https://doi.org/10.2307/2152358>.

Ljubičić Nikola, „Nesvrstanost i opštenarodna odbrana”, *Vojno delo*, vol. 5, no. 81, 1981, str. 20-39.

Mates Leo, „Korjeni odbrambene doktrine i vanjske politike Jugoslavije”, *Vojno delo*, vol. 1, no. 79, 1979, str. 46-50.

Matthews Ron and Timur Bintang Fitriani, „Singapore’s ‘total defence’ strategy”, *Defence and Peace Economics*, vol. 35, no. 5, 2024, pp. 638–658. <https://doi.org/10.1080/10242694.2023.2187924>.

Milenković R. Miloš i Subotić R. Milovan, „Nevojni aspekti strateškog odvrćanja”, *Vojno delo*, vol. 4, br. 22, 2024, str. 52-63.

https://www.vojnodeblo.mod.gov.rs/pdf_clanci/vojnodeblo424/vd-424-2022-74-4-07-Milenkovic.pdf.

Miljanić Dušan, „Strategija odvracanja od agresije u savremenim međunarodnim odnosima”, *Vojno delo*, vol. 6, no. 79, 1979, str. 52–68. https://www.vojnodeblo.mod.gov.rs/pdf_clanci/vojnodeblo215/vd-215-1979-31-6-6-Miljanic.pdf.

Milkovski Vangel and Božić Sandra, „The concept of total defence in the deterrence strategy of the Republic of Serbia”, *Srpska politička misao*, vol. 80, no. 2, 2023, pp. 7–32. <https://doi.org/10.5937/spm80-44249>.

Paulauskas Kęstutis, „On deterrence”, *Romanian Military Thinking*, no. 1, 2017, pp. 102–112. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1244686>.

Perazić Gavro, „Neki spoljnopolitički aspekti koncepcije opštenarodne odbrane”, *Vojno delo*, vol. 3, br. 71, 1971, str. 21-33.

Pejnović Nikola, „Krizna strategije odvracanja”, *Vojno delo*, vol. 6, no. 82, 1982, str. 141-143.

Pejić M. Igor, „Extended deterrence: Concept, challenges and problems”, *Nacionalni interes*, vol. 49, no. 3, 2024, pp. 7–28. <https://doi.org/10.5937/nint49-53884>.

Petković Ranko, „Položaj Varšavskog ugovora i Severnoatlantskog pakta u sadašnjim promenama u Evropi i u svetu”, *Vojno delo*, vol. 1, no. 90, 1990, str. 73-90.

Pop-Lazić Isidora, „Croatia and the strategy of (extended) deterrence in the context of the Ukraine conflict: Normative foundations and practical challenges”, *Nacionalni interes*, vol. 50, no. 1, 2025, pp. 89–109. <https://doi.org/10.5937/nint50-55746>.

Quackenbush L. Stephen, „General deterrence and international conflict: Testing perfect deterrence theory”, *International Interactions*, vol. 36, no. 1, 2010, pp. 60–85. <https://doi.org/10.1080/03050620903554069>.

Snyder H. Glenn, „Deterrence and power”, *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 4, no. 2, 1960, pp. 163–178. <https://doi.org/10.1177/002200276000400201>.

Stein J. George, „Total defense: A comparative overview of the security policies of Switzerland and Austria”, *Defense Analysis*, vol. 6, no. 1, 1990, p. 17-33. <https://doi.org/10.1080/07430179008405428>.

Subotić Milovan, „Through attraction to the deterrence: Issues and possibilities of the Western Balkan countries”, *Srpska politička misao*, vol. 82, no. 4, 2023, pp. 347–369. <https://doi.org/10.5937/spm82-44232>.

Tatalović Siniša, „Odbrambeni sustav Švicarske”, *Politička misao*, vol. 28, br. 4, Zagreb, 1991, str. 99-114. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=608358>.

Tanasković Rajko, „Strategijska uloga teritorijalne odbrane”, *Vojno delo*, vol. 6, br. 78, 1978, str. 230-242.

Tito B. Josip, „Samoupravni sistem i opštenarodna odbrana”, *Vojno delo*, vol. 1, br. 70, 1970, str. 3-11.

Vučinić Mihajlo, „Naoružani narod – osnov koncepcije opštenarodne odbrane”, *Vojno delo*, vol. 1, br. 69, 1969, str. 3-12.

Vučinić Mihajlo, „Jedinice teritorijalne odbrane u organizaciji udruženog rada”, *Vojno delo*, vol. 2, br. 75, 1975, str. 51-63.

Wirtz J. James, „How does nuclear deterrence differ from conventional deterrence”, *Strategic Studies Quarterly*, vol. 12, no. 4, 2018, pp. 58–75. <https://www.jstor.org/stable/26533615>.

Wither K. James, „Back to the future? Nordic total defence concepts”, *Defence Studies*, vol. 20, no. 1, 2020, pp. 61–81. <https://doi.org/10.1080/14702436.2020.1718498>.

Wohlstetter Albert, „The delicate balance of terror”, *Foreign Affairs (Council on Foreign Relations)*, vol. 37, no. 2, 1959, pp. 211–234. <https://doi.org/10.2307/20029345>.

Zagare C. Frank, „Reconciling rationality with deterrence: A re-examination of the logical foundations of deterrence theory”, *Journal of Theoretical Politics*, vol. 16, no. 2, 2004, pp. 107–141. <https://doi.org/10.1177/0951629804041117>.

Zagare C. Frank, „Deterrence is dead. Long live deterrence”, *Conflict Management and Peace Science*, vol. 23, no. 2, 2006, pp. 115–120. <https://doi.org/10.1080/07388940600665701>

Zagare C. Frank, „Deterrence Theory, Then and Now: There is No Going Back”, *St Antony's International Review*, vol. 9, no. 1, 2013, pp. 157–167. <https://www.acsu.buffalo.edu/~fczagare/Articles/Deterrence%20Theory%20Then%20and%20Now.pdf>.

Zilincik Samuel and Sweijs Tim, „Beyond deterrence: Reconceptualizing denial strategies and rethinking their emotional effects”, *Contemporary Security Policy*, vol. 44, no. 2, 2023, pp. 248–275. <https://doi.org/10.1080/13523260.2023.2185970>.

Životić Aleksandar and Čavoški Jovan, „On the road to Belgrade: Yugoslavia, Third World neutrals, and the evolution of global Non-alignment, 1954–1961”, *Journal of Cold War Studies*, vol. 18, no. 4, 2016, pp. 79–97. https://doi.org/10.1162/jcws_a_00681.

Документи

„Bela knjiga odbrane Republike Srbije”, *Ministarstvo odbrane Republike Srbije*, Beograd, 2010, dostupno na: <https://www.vs.rs/document/document/files/A08933E0F53E11E7A3510050568F6690/1/Bela-knjiga-odbrane.pdf>.

„Bela knjiga odbrane Republike Srbije”, *Ministarstvo odbrane Republike Srbije*, Beograd, 2023, dostupno na:

https://www.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/bela_knjiga_odbrane_republike_srbije_2023_1731677444.pdf.

„Bericht des Bundesrates an die Bundesversammlung über die Sicherheitspolitik der Schweiz”, *Bundesversammlung BBl 2010 5133*, Bern, 2010, Available from: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/fga/2010/876/de>.

„Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft”, *Bundesversammlung AS 1999 2556*, Bern, 1999. <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/de>.

„Die Sicherheitspolitik der Schweiz (Konzeption der Gesamtverteidigung)”, *Bundesversammlung BBl 1973 II 112*, Bern, 1973. https://www.fedlex.admin.ch/eli/fga/1973/2_112_/de.

Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, *Strategija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite SFRJ*, Centar oružanih snaga za strategijska istraživanja i studije „Maršal Tito”, Beograd, 1987.

Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, *Strategija oružane borbe*, Centar za strategijska istraživanja Generalštaba Jugoslovenske narodne armije, Beograd, 1983.

„Sažetak Koncepta totalne odbrane”, *Ministarstvo odbrane Republike Srbije*, Beograd, 2024, dostupno na: https://www.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/koncept_totalne_odbrane_sr/index_sr.html.

„Sažetak Strategijskog pregleda odbrane Republike Srbije”, *Ministarstvo odbrane Republike Srbije*, Beograd, 2025, dostupno na: https://www.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/strategijski_pregled_odbrane_republike_srbije_sr/index_sr.html.

„Sicherheit durch Kooperation: Bericht des Bundesrates an die Bundesversammlung über die Sicherheitspolitik der Schweiz”, *Bundesversammlung BBl 1999 7657*, Bern, 1999. https://www.fedlex.admin.ch/eli/fga/1999/1_7657_6903_6561/de.

„Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 88, Beograd, 2009.

„Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 94, Beograd, 2019.

„Strategija odbrane Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 88, Beograd, 2009.

„Strategija odbrane Republike Srbije”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 94, Beograd, 2019.

„Strengthening Defence Capability – Extract”, *The Swiss Armed Forces*, Bern, 2024.
https://www.vtg.admin.ch/dam/en/sd-web/QS5uhoRDya5v/81_298_01_e_Auszug_Broschur_Zielbild-und-Strategie-Armee-der-Zukunft.pdf.

„Supplementary report to the report on security policy of 2021 on the consequences of the war in Ukraine”, *Swiss Federal Council*, Bern, 2022.

„Switzerland’s Security”, *Federal Intelligence Service FIS*, Bern, 2025.

„Swiss neutrality”, *Federal Department of Foreign Affairs FDFA*, Bern, 2022.
https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/publications/SchweizerischeAussenpolitik/neutralitaet-schweiz_EN.pdf.

„The Security Policy Strategy of Switzerland 2026”, *State Secretariat for Security Policy SEPOS*, Bern, 2025. <https://www.sepos.admin.ch/en/security-policy-strategy>.

„The security policy of Switzerland: Report of the Federal Council”, *Swiss Federal Council*, Bern, 2021.

U.S. Department of War (former U.S. Department of Defence), *Department of defense dictionary of military and associated terms - as amended through 15 February 2016 - (joint publication 1-02)*, U.S. Department of War, Washington D.C, 2017, Available from: <https://www.tradoc.army.mil/wp-content/uploads/2020/10/AD1029823-DOD->

Dictionary-of-Military-and-Associated-Terms-2017.pdf, (Accessed 28 September 2025).

„Ustav SFRJ”, Službeni list SFRJ, broj 9, Beograd, 1974.

„White paper on neutrality”, *Federal Department of Foreign Affairs FDFA*, Bern, 1993.
https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/voelkerrecht/bericht-neutralitaet-1993_EN.pdf.

„Zakon o narodnoj odbrani”, Službeni list SFRJ, br. 8, Beograd, 1969.

„Zakon o opštenarodnoj odbrani”, Službeni vojni list, br. 12, Beograd, 1982.

Докторске и мастер тезе

Herrick C. Richard, *The Yugoslav People's Army: its military and political mission*, Master's thesis, Naval Postgraduate School, Monterey California, 1980.
<https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/19109/yugoslavpeoplesa00herr.pdf>.

Kuul Margus, *Civil resistance: an essential element of a total defense strategy*, PhD thesis, Naval Postgraduate School, Monterey California, 2014

Miletić B. Marko, *Politika odbrane Jugoslavije (1945-1958): Ideje i praksa*, doktorska teza, Univerzitet u Beogradu Filozofski fakultet, 2021.

Rekasius Mindaugas, *Unconventional deterrence strategy*, PhD thesis, Naval Postgraduate School, Monterey California, 2005.
<https://core.ac.uk/download/pdf/36695598.pdf>.

Извори са интернета

Council on Foreign Relations, *What is deterrence?*, CFR Education from the Council on Foreign Relations, New York, 2023, Available from:
<https://education.cfr.org/learn/reading/what-deterrence>, (Accessed 28 September 2025).

Fitschen Thomas, *Vienna Congress (1815)*, Oxford Public International Law, Oxford, 2015, Available from: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e738>, (Accessed 31 January 2026).

Flanagan J. Stephen, Osburg Jan, Binnendijk Anika, Kepe Marta and Radin Andrew, *Detering Russian aggression in the Baltic states through resilience and resistance*, RAND Corporation 2019, Santa Monica, Available from: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2700/RR2779/RAND_RR2779.pdf, (Accessed 28 September 2025).

Goetschel Laurent, *What does neutrality mean for Switzerland?*, University of Basel - Unibas.ch, Basel, 2022, Available from: <https://www.unibas.ch/en/News-Events/Uni-Nova/Uni-Nova-140/Uni-Nova-140-neutrality-Switzerland-Goetschel.html>, (Accessed 31 January 2026).

Kreis Georg, *What does neutrality mean for Switzerland?*, University of Basel – Unibas.ch, Basel, 2022, Available from: <https://www.unibas.ch/en/News-Events/Uni-Nova/Uni-Nova-140/Uni-Nova-140-neutrality-Switzerland-Kreis.html>, (Accessed 31 January 2026).

Mazarr J. Michael, *Understanding deterrence*, Rand Corporation, Santa Monica, 2018, Available from: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE295.html>, (Accessed 28 September 2025).

NATO, *NATO's military presence in the east of the Alliance*, NATO, Brussels, 2025, Available from: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm, (Accessed 28 September 2025).

Schwab Florian, *Brand Value: Swiss Banks Lose Global Standing*, finews.com, Zurich, 2025, Available from: <https://www.finews.com/news/english-news/66851-brand-value-swiss-banks-ubs-julius-baer-pictet-efg-international-bekb>, (Accessed 1 February 2026).

Süssli Thomas, *Verteidigen können, um nicht zu müssen*, Gruppe Verteidigung – vtg.admin.ch, Bern, 2025, Available from: <https://www.vtg.admin.ch/de/verteidigen-koennen-um-nicht-zu-muessen>, (Accessed 1 February 2026).

Swiss Bankers Association, *Banking barometer 2025*, swissbanking.ch, Basel, 2025, Available from: https://www.swissbanking.ch/_Resources/Persistent/6/6/7/a/667ae8199cc6fed8ad857c5579e4d2e52a454b50/Banking-barometer_2025_EN.pdf, (Accessed 1 February 2026).

Swiss Security Network SSN, *About us*, svb-rns.ch, Bern, 2023, Available from: <https://www.svb-rns.ch/en/about-us>, (Accessed 1 February 2026).

7. БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

Лични подаци

Име и презиме: Марко Голубовић.
Датум и место рођења: 30. септембар 1996. г, Ужице, Србија.
Адреса становања: Митрово брдо, Нова 1.
Место становања: Вождовац, Београд, Србија.
Контакт: +381 (0)640469804.
E-mail: marko996golubovic@gmail.com.
OrcID профил: 0009-0008-3629-6567.

Образовање

- **Универзитет у Београду – Факултет политичких наука (2023 –)**

студент докторских академских студија, смер: Међународне и европске студије;

научна област: Политичке науке; ужа научна област: Међународне и европске студије.

- **Универзитет у Београду– Економски факултет (2019 – 2020)**

мастер економиста, општи просек: 9.83.

- **Универзитет у Београду – Факултет политичких наука (2015 – 2019)**

дипломирани политиколог за међународне послове, општи просек: 8.88.

Радно искуство

- **Министарство одбране Републике Србије, Сектор за политику одбране (Београд, новембар 2021 –);**
- **Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране, истраживач–приправник (Београд, децембар 2024 –);**
- **Група за анализу и креирање јавних политика, истраживач (Београд, април 2018 – 2020);**
- **Морф нетворкс (енг. Morph Networks), старији агент продаје (Београд, јул 2019 – новембар 2021. године);**

- **Центар за међународну јавну политику**, управни одбор (Београд, септембар 2017 – септембар 2020. године);
- **Градска општина „Савски венац”**, Одељење за скупштинске послове – практикант (Београд, јун – септембар 2018. године);
- **Канцеларија за Косово и Метохију**, Сектор за међународну сарадњу, подршку Официру за везу при мисији Европске уније у Приштини и ИПА пројекте – практикант (Београд, мај – јун 2018. године).

Неформално образовање (конференције, курсеви, тренинзи)

- „Курс НАТО за развој концепата и експериментисање” – НАТО школа, Оберамергау, СР Немачка, 26 – 30. мај 2025. године;
- Курс „Управљање сложеним пројектима у систему одбране” – Институт за управљање у области безбедности Универзитета за одбрамбено–безбедносну сарадњу (*ISG DSCU*), Монтереј (Калифорнија, САД), 20 – 24. мај 2024. године;
- Међународна конференција „50. Међународни симпозијум о операционим истраживањима”, 18 – 21. септембар 2023. године, Тара, Република Србија.
- Курс „Основни курс стратегијског планирања одбране” – Министарство одбране Републике Србије, 6 – 17. март 2023. године, Београд, Република Србија;
- Тренинг „Школа лидерства” – Морф нетворкс (енг. *Morph Networks*), децембар 2020. године, Београд, Република Србија;
- Курс „Амерички политички процеси: Партије, идеологија и политика” – Центар за студије САД, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, фебруар 2017. године, Београд, Република Србија.

Списак објављених радова

Оригинални научни радови

- Голубовић, М. и Саковић, Р. (2023). Компаративна анализа стратешких докумената у области безбедности. *Војно дело*, 75 (1): 1–17. <https://doi.org/10.5937/vojdelo2301001g> (M51).

Прегледни радови

- Стојковић, Д. и Голубовић, М. (2025). Утицај руске инвазије на Украјину на неутралност у Европи: случај Шведске, Финске, Аустрије и Србије. *Међународни проблеми*, 77(1): 63–89. <https://doi.org/10.2298/MEDJP2501063S> (M23);

- Голубовић, М. (2024). Улога беле књиге одбране у систему одбране Републике Србије. *Војно дело*, 76(3): 59–74. <https://doi.org/10.5937/vojdelo2403059G> (M51);
- Голубовић, М., Петровић, Р., Саковић, Р. (2024). Модел идентификације сепаратистичких тежњи: Практични и теоријски приступ. *Српска политичка мисао*, 85(3): 81–124. <https://doi.org/10.5937/spm85-49906> (M24);
- Аћимовић, С., Мијушковић, В., Голубовић, М. (2021). Војна логистика vs. пословна логистика. *Economic Analysis*, 54(1): 118–138. <https://doi.org/10.28934/ea.21.54.1.pp118-138> (M51);
- Јелача, С. и Голубовић, М. (2024). Утицај феномена тихог отказа на запослене у Србији. *The European Journal of Applied Economics*, 21(1): 60–80. <https://doi.org/10.5937/ejae21-47933> (M51).

Радови објављени у зборнику радова на међународним конференцијама

- Голубовић, М, Жнидаршич, В. и Стојковић, Д. (2025). Изазови примене Концепта тоталне одбране у систему одбране Републике Србије. 31. *Међународна конференција КБО” – Академија Коппене војске „Николаје Балческу” – Зборник радова: DOI: <https://doi.org/10.2478/kbo-2025-0011>, 12–14. јун 2025. године, Сибињ, Румунија;*
- Саковић, Р., Голубовић, М. и Ковач, М. (2023). Прилог анализи осетљивости вишекритеријумског одлучивања у систему одбране. 50. *Међународни симпозијум о операционим истраживањима - Зборник радова SYM-OP-IS 2023: 745–750. <http://www.symopis2023.mod.gov.rs>.*

Есеји

- „Босна и Херцеговина – тамница народа” – <http://cmjp.rs/bih-tamnica-naroda/>;
- „Анализа сукоба кроз филм: Тринаест дана” – <http://cmjp.rs/analiza-sukoba-kroz-film-trinaest-dana/>;
- Студентска академска публикација „Од Београда до Приштине”, Европски студентски форум, „Последице признања Косова* по Републику Српску” – <https://docs.google.com/document/d/1McitU9FKQZZaObmMzyqMfX6-q8egso80/edit?usp=sharing&oid=104067454689131324968&rtpof=true&sd=true>.

Језици

- енглески (ниво C1, потврда НАТО *STANAG 6001 Professional Efficiency - 3,3,3,2+*);
- немачки (ниво B1);

- руски (ниво A1).

Остало

- корисник студентске стипендије Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) за школску 2023/2024. и 2025/2026. годину (докторске академске студије).